

Centraal Planbureau

CPB Achtergronddocument | 30 maart 2016

MIMOSI: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht

(geactualiseerde beschrijving 2016)

Patrick Koot
Marente Vlekke
Ernest Berkhout
Rob Euwals

CPB Achtergronddocument

MIMOSi: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht (geactualiseerde beschrijving 2016)

**Patrick Koot, Marente Vlekke, Ernest Berkhout en
Rob Euwals**

Samenvatting

Inleiding

Het CPB maakt ramingen en analyses op de samenhangende terreinen van koopkracht, loonkosten, sociale zekerheid en loon- en inkomstenheffing. Sinds de zomer van 2007 wordt hiervoor gebruik gemaakt van één, geïntegreerd microsimulatiemodel MIMOSI. Na de ingebruikname van MIMOSI is het model verder ontwikkeld. Een belangrijke aanpassing is de verlegging van de basismeting van de samenstelling van de Nederlandse bevolking en het inkomen van 2002 naar 2010 en verbreding van de geobserveerde groepen (CPB, 2014a). Dit actuelere beeld verbetert de basis voor de ramingen en analyses, verbreedt het zicht op de verschillende sociaaleconomische groepen met onder meer zelfstandigen en studenten, en verscherpt het inzicht in allerlei fiscale en sociale zekerheidsregelingen. Dit document beschrijft het MIMOSI microsimulatiemodel op hoofdlijnen en betreft een actualisering van het CPB Document 161 'MIMOSI: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht' (CPB, 2008).

Methodiek, data en werking van het model

MIMOSI past een model van het 'bruto-nettotraject' toe op inkomensgegevens van individuele personen. Hierin worden uit hoofde van allerlei sociale zekerheidsregelingen, loon- en inkomstenbelastingen en andere regelingen van collectieve aard (pensioenpremies, toeslagen), bedragen bij het bruto inkomen opgeteld en ervan afgetrokken, zodat uiteindelijk iemands nominaal beschikbaar inkomen resteert. Hierbij wordt naast loon en uitkering, ook met allerlei andere inkomensbronnen (onder meer inkomen uit eigen huis en ander vermogen, winst uit eigen onderneming, alimentatie) rekening gehouden. Het nominaal beschikbaar inkomen van individuen en hun huishoudens vormt de basis voor de berekening van de koopkrachtontwikkeling en de inkomensongelijkheid. De over alle individuen opgetelde ontvangen uitkeringen en toeslagen, en betaalde premies en belastingen vormen de basis voor de raming van de macro-economische uitkomsten van de sociale zekerheid en loon- en inkomstenheffing. MIMOSI berekent ten slotte ook de loon- en uitkeringskosten door bij het bruto loon of uitkering alle verplichte sociale lasten op te tellen die werkgevers en uitkeringsinstanties afdragen.

De microgegevens die ten grondslag liggen aan MIMOSI zijn ontleend aan het Inkomenspanelonderzoek (IPO) 2010. Het IPO is een steekproefonderzoek van het CBS met als doel het schetsen van een beeld van de samenstelling en verdeling van inkomens van personen en huishoudens in Nederland. De steekproef bestaat uit ongeveer 100.000 kernpersonen en al hun huishoudleden per 31 december van het onderzoeksjaar, samen ongeveer 270.000 personen. Ieder huishouden in

de steekproef is representatief voor meerdere huishoudens in Nederland, hetgeen tot uitdrukking komt in de wegingsfactor die aan het huishouden is toegekend. Gewogen met deze wegingsfactoren ontstaat een representatief beeld van de gehele Nederlandse bevolking.

Koopkrachtberekeningen

Bij een koopkrachtberekening brengen we de mutatie van het beschikbaar inkomen in kaart van de steekproefhuishoudens in MIMOSI. Hierin houden we rekening met de effecten van beleid, ontwikkelingen in de verschillende inkomensbestandsdelen en de ontwikkeling van de consumentenprijsindex. In de koopkrachtberekeningen met MIMOSI wordt de *statische* koopkrachtdefinitie gehanteerd. Dat wil zeggen dat we de koopkracht van een persoon berekenen gegeven dat zijn 'toestand' niet verandert. Deze definitie is beter bruikbaar voor de reguliere CPB-ramingen dan de *dynamische* koopkrachtdefinitie, omdat we in ramingen kijken naar de effecten van (het inkomens)beleid (CPB, 2014b).

Nieuw in de koopkrachtberekeningen van het CPB is dat de (lange termijn) effecten van beleid op de (on)gelijkheid van de inkomensverdeling in Nederland in kaart kunnen worden gebracht. Er zijn verschillende manieren om de inkomensongelijkheid te meten. In de berekeningen van het CPB maken we gebruik van de Gini-coëfficiënt. Voordeel van de Gini-coëfficiënt is dat de inkomensverdeling van de huishoudens in MIMOSI samengevat kan worden in één getal dat goed te interpreteren is. De Gini-coëfficiënt van de inkomensverdeling ligt tussen de 0 en 1, waarbij een hogere waarde een grotere mate van inkomensongelijkheid weergeeft. Effecten van beleid kunnen zo vertaald worden in een mutatie van de inkomensongelijkheid.

De koopkrachtberekeningen met MIMOSI kennen ten slotte ook een aantal beperkingen. Zo geldt dat over bepaalde inkomensbestandsdelen geen of beperkte informatie beschikbaar is op huishoudniveau (bijvoorbeeld de eigen betalingen in de zorg). Vaak wordt in MIMOSI dan met gemiddeldes gerekend, bezien over alle huishoudens. Een andere beperking van de koopkrachtberekeningen is dat bepaalde maatregelen doorwerken in de inflatie zoals deze door het CBS wordt berekend en niet separaat in het koopkrachtbeeld terecht komen (zoals een huurverhoging). Een laatste beperking is dat een beperkte groep niet wordt meegenomen in de koopkrachtpresentatie: intramurale huishoudens en huishoudens met zeer lage inkomens.

Illustratie van MIMOSI aan de hand van varianten

Ter illustratie van het microsimulatiemodel ramen we met MIMOSI de ex-ante effecten van een veertiental varianten. De varianten kennen een van het basispad afwijkende raming vanwege een alternatief macro-economisch beeld of vanwege een alternatief beleidsscenario. Door de uitkomsten van MIMOSI voor de variant te vergelijken met die van het basispad, wordt inzicht verkregen in de werking

van MIMOSI en de ex-ante effecten van beleidsmatige en macro-economische veranderingen op het EMU-saldo, de koopkracht en de inkomensongelijkheid. Onderstaand overzicht somt de doorgerekende varianten op. In eerdere publicaties is ingegaan op de effecten van beleidsvarianten op de arbeidsparticipatie (CPB, 2015b; CPB, 2015f). De ex-ante effecten van de meeste maatregelen zijn bij benadering¹ symmetrisch. Dat wil zeggen dat een intensivering van een regeling ongeveer hetzelfde ex-ante effect geeft met het omgekeerde teken als een bezuiniging van dezelfde orde van grootte.

Tabel 0.1 Doorgerende varianten in achtergronddocument

Lonen, prijzen en minimumloon
Hogere loonontwikkeling
Hogere inflatie
Lager minimumloon
Verlaging van de tarieven inkomstenbelasting
Tarief eerste schijf
Tarief tweede schijf
Tarief derde schijf
Tarief vierde schijf
Ahk, ouderenkorting en Arbeidskorting
Verhoging algemene heffingskorting
Verhoging ouderenkorting onder de inkomensgrens
Intensivering arbeidskorting lage inkomens
Intensivering arbeidskorting generiek
Kindregelingen
Intensivering IACK via inkomensafhankelijk deel
Intensivering kinderopvangtoeslag
Verhoging van het kindgebonden budget

¹ Bij inkomensafhankelijke regelingen en maatregelen die doorwerken in inkomensafhankelijke regelingen is dit in mindere mate het geval dan bij bijvoorbeeld het verlagen of verhogen van een tarief.

Inhoud

Samenvatting—4

1 Inleiding—9

2 Methodiek en brongegevens MIMOSI—10

2.1 Microsimulatiemodel MIMOSI en macroramingsregels—10

2.1.1 Microsimulatie—10

2.1.2 Macroramingsregels—11

2.2 Bronbestand microgegevens MIMOSI—12

2.2.1 Het Inkomenspanelonderzoek van het CBS—12

2.2.2 Bewerking van het IPO door het CBS—12

2.2.3 Bewerking van het IPO door het CPB—13

2.2.4 Actualisatie van brongegevens voor MIMOSI—14

2.2.5 Standaardhuishoudens (specials)—14

3 Koopkrachtberekeningen met MIMOSI—15

3.1 Meting van koopkracht: het beschikbaar inkomen—15

3.2 De statische koopkrachtdefinitie—16

3.3 Presentatievormen koopkrachtberekeningen—17

3.3.1 Medianentabel—18

3.3.2 Puntenwolken—19

3.3.3 Effecten op inkomensongelijkheid (Gini-coëfficiënt)—20

3.3.4 Overige presentatievormen—21

3.4 Huishoudens in het koopkrachtbeeld—22

3.5 Beperkingen bij koopkrachtberekeningen met MIMOSI—23

3.6 Koopkracht standaardhuishoudens—24

4	Varianten—26
4.1	Varianten lonen, prijzen en minimumloon—29
4.1.1	Stijging contractlonen met 5%-punt—29
4.1.2	Stijging CPI met 5%-punt—31
4.1.3	Afname WML met 5%-punt—34
4.2	Varianten tarieven inkomstenbelasting—36
4.2.1	Tarief eerste schijf—36
4.2.2	Tarief tweede schijf—37
4.2.3	Tarief derde schijf—38
4.2.4	Tarief vierde schijf—40
4.3	Varianten algemene heffingskorting en arbeidskorting—41
4.3.1	Hogere algemene heffingskorting—41
4.3.2	Hogere ouderenkorting—42
4.3.3	Verhoging arbeidskorting voor lagere inkomens—44
4.3.4	Verhoging arbeidskorting generiek—46
4.4	Varianten kindregelingen—47
4.4.1	Verhoging IACK inkomensafhankelijk deel—47
4.4.2	Verhoging kinderopvangtoeslag—49
4.4.3	Verhoging kindgebonden budget—50

	Literatuurlijst—52
--	--------------------

	Bijlage A: Lijst met afkortingen—54
--	-------------------------------------

	Bijlage B: Werking van MIMOSI—55
--	----------------------------------

	Bijlage C: De standaardhuishoudens—60
--	---------------------------------------

	Bijlage D: Toelichting Gini-coëfficiënt—63
--	--

1 Inleiding

MIMOSI is onderdeel van een systeem van modellen en rekenschema's die samen het CPB-instrumentarium vormen voor het ramen van de ontwikkeling van de Nederlandse economie en de overheidsfinanciën op korte (één à twee jaar) en middellange (vier jaar).² Binnen dat systeem is MIMOSI het instrument dat wordt ingezet voor het ramen van de loonkosten- en koopkrachtontwikkeling, sociale zekerheidsuitgaven en -premies, en de ontvangsten van de loon- en inkomstenheffing. Daarnaast wordt MIMOSI gebruikt bij het doorrekenen van beleidsvarianten voor onderzoeken en voor de beleidsvoorbereiding en -verantwoording op verzoek van ministeries, politieke partijen, sociale partners, etc. Voor het maken van deze ramingen en analyses vertrouwt MIMOSI in belangrijke mate op microsimulatie. Daarom karakteriseren we MIMOSI als een microsimulatiemodel.

Sinds de ingebruikname van het model in 2007 is MIMOSI verder ontwikkeld. Belangrijke aanpassingen zijn de verlegging van de basismeting van de Nederlandse bevolking en het inkomen van het jaar 2002 naar het jaar 2010 en de verbreding van de geobserveerde groepen per 2014 (CPB, 2014a). Dit actuelere beeld verbetert de basis voor de ramingen en analyses, verbreedt het zicht op de verschillende sociaaleconomische groepen met onder meer zelfstandigen en studenten, en verscherpt het inzicht in allerlei fiscale en sociale zekerheidsregelingen.

Dit document beschrijft het MIMOSI microsimulatiemodel op hoofdlijnen en betreft een actualisering van het CPB Document 161 'MIMOSI: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht' (CPB, 2008). In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de aard van microsimulatie, hoe microsimulatie wordt toegepast in MIMOSI en de microgegevens die aan de microsimulatie met MIMOSI ten grondslag liggen. Hoofdstuk 3 gaat in op de koopkrachtberekeningen met MIMOSI en de definities, presentatievormen en beperkingen bij deze berekeningen. Ten slotte geeft hoofdstuk 4 inzicht in de eigenschappen van MIMOSI door enkele economische en beleidsvarianten met het model te analyseren.

² Nieuw in de koopkrachtberekeningen van het CPB is dat ook de langetermijneffecten van beleid op inkomen worden geanalyseerd.

2 Methodiek en brongegevens

MIMOSI

Dit hoofdstuk geeft een globale beschrijving van de werking van het MIMOSI microsimulatiemodel. In paragraaf 2.1 wordt eerst ingegaan op de gehanteerde methodiek. In paragraaf 2.2 komen de microgegevens die ten grondslag liggen aan MIMOSI aan bod. Voor een nadere toelichting op de werking van MIMOSI verwijzen we naar bijlage B.

2.1 Microsimulatiemodel MIMOSI en macroramingsregels

2.1.1 Microsimulatie

Microsimulatie biedt de mogelijkheid om voor individuele personen of huishoudens de gevolgen van verwachte, toekomstige economische ontwikkelingen of nieuw beleid door middel van een model na te bootsen. Zo wordt inzicht verkregen in wat er zich in de werkelijkheid zou voordoen als deze veranderingen zouden materialiseren. Als dit gebeurt voor een groot aantal individuen en hun huishoudens die samen een representatieve steekproef uit een populatie vormen (bijvoorbeeld de Nederlandse bevolking), leveren de uitkomsten voor alle individuen samen een beeld op van de effecten voor de hele populatie (bijvoorbeeld voor de gehele Nederlandse economie).

MIMOSI past een model van het 'bruto-nettotraject' toe op inkomensgegevens van individuele personen. In dit traject worden uit hoofde van allerlei sociale zekerheidsregelingen, loon- en inkomstenbelastingen en andere regelingen van collectieve aard, bedragen bij het bruto inkomen opgeteld en ervan afgetrokken, zodat uiteindelijk iemands netto inkomen resteert.

Microsimulatie met MIMOSI is echter breder dan alleen het bruto-nettotraject en strekt zich uit van loon- en uitkeringskosten (bruto inkomen plus alle verplichte sociale verzekeringspremies over loon of uitkering die werkgevers en uitkeringsinstanties afdragen) tot het nominaal beschikbaar inkomen (netto inkomen minus de kosten voor de verplichte zorgpremie plus toe- en bijlagen). Ook worden allerlei andere inkomensbronnen buiten loon of uitkering in het model betrokken. Denk bijvoorbeeld aan winst uit onderneming, ontvangen rente en dividend op effecten en toegerekend inkomen uit eigen woning, maar ook aan betaalde rente als negatief inkomensbestanddeel. Voor een uitgebreidere beschrijving van bij de verschillende inkomensbegrippen in MIMOSI verwijzen we naar het oorspronkelijke achtergronddocument (CPB, 2008).

2.1.2 Macroramingsregels

MIMOSI is meer dan alleen microsimulatie. Het kent ook macroramingsregels, die nieuwe inzichten over het economisch beeld en beleid vertalen naar de microsimulatie, en uitkomsten van de microsimulatie weer vertalen naar macro-economische grootheden. De nieuwe inzichten ten aanzien van het economisch beeld en beleid kunnen bijvoorbeeld effect hebben op de samenstelling van de bevolking (werknemers, uitkeringsgerechtigden, huizenbezitters, zelfstandigen), op de ontwikkeling van inkomensbestanddelen (loonvoet, winst uit onderneming), en op de parameters van regelingen (onder meer tarieven, schijflengtes, franchises, heffingskortingen, uitkeringshoogtes).

Enkele voorbeelden:

- Contractloonstijgingen leiden tot hogere looninkomens van individuele werknemers.
- Inflatie leidt onder meer tot aanpassing van schijflengtes in de loon- en inkomstenbelasting en tot uitholling van de koopkracht.
- Een toename van de werkgelegenheid bij een gelijktijdige afname van de werkloosheid betekent dat het gewicht van individuele werknemers groter moet worden en dat van personen met een werkloosheidsuitkering kleiner.
- Een stijging van de rentevoet leidt tot een stijging van het bedrag dat personen aan rente over effecten en deposito's ontvangen, maar ook tot een stijging van het bedrag dat zij aan rente over schulden betalen.
- Een aanpassing van het belastingtarief eerste schijf is van belang voor het door individuen verschuldigde belastingbedrag, maar heeft via de netto-nettokoppeling ook gevolgen voor de hoogte van de bruto AOW-uitkering.

Daarnaast worden macroramingsregels gebruikt voor de bepaling van macro-economische uitkomsten van sociale zekerheid (premieontvangsten, uitgaven, exploitatiesaldo), loon- en inkomstenbelastingontvangsten en loonkostenontwikkeling. Voor veel van deze grootheden geeft aggregatie van microsimulatie-uitkomsten over alle personen echter ook een beeld op het niveau van de Nederlandse economie (de 'microsom'). Voor jaren waarin er op macro-economisch niveau realisatiecijfers beschikbaar zijn (vanuit Nationale Rekeningen of anderszins), wijkt de microsom vaak af van het macrocijfer. Het verschil tussen de microsom en macro-uitkomst is de *micro-macroaansluitingsterm*. De macroramingsregel voor een dergelijke grootheid is dan niets anders dan het optellen van de (met de tabelcorrectiefactor) geïndexeerde micro-macroaansluitingsterm bij de geraamde microsom.

Hoewel er dus een zekere wisselwerking bestaat tussen het macrodeel van MIMOSI en het microdeel, is het niet zo dat met MIMOSI gedragsreacties worden bepaald. MIMOSI berekent de uitkomsten voor de sociale zekerheid en de

koopkracht *ceteris paribus*. Gedragsreacties die hierdoor worden opgeroepen worden buiten MIMOSI om bepaald, bijvoorbeeld via het macro-economische model SAFFIER (CPB, 2010) of het arbeidsaanbodmodel MICSIM (CPB, 2014d). Een consistent totaalbeeld wordt verkregen na een iteratieve uitwisseling van gegevens tussen de verschillende bij de raming betrokken modellen en rekenschema's.

2.2 Bronbestand microgegevens MIMOSI

2.2.1 Het Inkomenspanelonderzoek van het CBS

De microgegevens die ten grondslag liggen aan MIMOSI worden ontleend aan het CBS Inkomenspanelonderzoek (IPO). Sinds de ramingen in het *Centraal Economisch Plan 2014* (CPB, 2014c) dient jaargang 2010 van het IPO als basis.

Het IPO is een steekproefonderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) met als doel het schetsen van een beeld van de samenstelling en verdeling van inkomens van personen en huishoudens in Nederland. De steekproef bestaat uit ongeveer 100.000 kernpersonen en al hun huishoudleden die op 31 december in Nederland woonachtig zijn. Zo werden in 2010 voor ongeveer 270.000 personen de inkomensgegevens verzameld. Bron is het Inkomens Productie Systeem van het CBS, dat voornamelijk wordt gevoed met registratiegegevens van de Belastingdienst en daarnaast wordt aangevuld met registraties van de kinderbijslag, rente, dividend en studiefinanciering. De steekproef wordt door het CBS opgehoogd naar de hele Nederlandse bevolking, waarbij wordt herwogen naar enkele demografische variabelen.

Tot voor het *Centraal Economisch Plan 2014* werd gebruik gemaakt van het IPO 2002. De verlegging van het basisjaar voor de analyses naar 2010 is een belangrijke verbetering van MIMOSI, omdat de inkomensgegevens een actueler beeld geven en de nauwkeurigheid van de berekeningen groter is. Daarnaast kunnen nu meer groepen meegenomen worden in de koopkrachtberekeningen van het CPB (zie paragraaf 3.3.1).

2.2.2 Bewerking van het IPO door het CBS

Specifiek voor MIMOSI (en MICSIM) levert het CBS aan het CPB een specifieke versie van het IPO, die is verrijkt met extra informatie uit de Inkomensstatistiek over vermogen, kosten en gebruikte uren van diverse vormen van kinderopvang, woning- en huurwaarde en de betaalde huur. Ook zijn diverse variabelen toegevoegd over zorgkosten, waaronder de tegemoetkoming specifieke zorgkosten, de algemene tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten (WTCCG, inmiddels niet meer van kracht) en de Compensatieregeling eigen risico (CER, inmiddels niet meer van kracht).

Daarnaast is informatie toegevoegd uit de Polisbestanden van CBS over bijzondere beloningen, gewerkte uren, overwerkuren, en basisloon. Het originele IPO 2010 bevat zelf geen informatie over de standaard bedrijfsindeling (SBI). Een uitsplitsing naar markt-overheid zorg is wel mogelijk op basis van de looncode, maar niet vergelijkbaar met de uitsplitsing in de Nationale Rekeningen. Omdat microsommen in MIMOSI zoveel mogelijk geijkt worden op macrogegevens uit de Nationale Rekeningen, heeft het CBS de CPB-specifieke versie aangevuld met een sectorindeling op basis van de SBI.³

2.2.3 Bewerking van het IPO door het CPB

Ondanks alle toevoegingen ontbreken in het specifieke bestand nog steeds enkele essentiële gegevens, die daarom door het CPB zelf zijn toegevoegd. Dit betreft de jaarlijkse huur voor huurders zonder huurtoeslag, de exacte leeftijd van personen en individuele informatie over kinderopvang. De gegevens over kinderopvang zijn namelijk alleen beschikbaar op huishoudbasis, zonder verdere uitsplitsing per kind.

De jaarlijkse huur van huurders zonder huurtoeslag in het basisjaar is nodig voor het berekenen van eventuele aanspraken op huurtoeslag in latere jaren. Dit is een belangrijk onderdeel van de koopkracht en informatie over de huur speelt een belangrijke rol bij de beantwoording van beleidsvragen rondom het woninghuurbeleid. Voor personen die wel huurder zijn, maar geen huurtoeslag krijgen, is de huur door het CPB geïmputeerd op basis van het WoonOnderzoek 2009 (WoOn).

De exacte leeftijd van personen is onder meer noodzakelijk voor de raming van de kinderbijslag. Deze is toegevoegd door binnen leeftijdsklassen leeftijden willekeurig toe te kennen zodanig dat de demografische kenmerken per leeftijdsjaar overeenstemmen met de CBS-gegevens daarover. Voor jonge kinderen is daarbij rekening gehouden met beschikbare gegevens over gebruik van dagopvang (0-3 jaar) en buitenschoolse opvang (4-12 jaar).

Gegevens over kinderopvang op huishoudniveau worden vertaald naar uren per kind, omdat de kinderopvangtoeslag een andere tabel hanteert voor het eerste kind (met de meeste opvanguren) dan voor volgende kinderen. Bij deze vertaling is de veronderstelling noodzakelijk dat het aantal dagen kinderopvang in principe gelijk is voor alle kinderen in hetzelfde huishouden. Het aantal uur kan dan nog wel verschillen per kind, omdat dagopvang meer uren omvat dan buitenschoolse opvang.

³ Dit betreft SBI-codes P en O voor overheid (inclusief onderwijs) en Q voor zorg. Andere SBI-codes zijn ingedeeld bij de marktsector. Deze indeling is bepaald voor de hoofdbaan van werknemers, op peildatum 1 oktober 2010.

Om het gegevensbestand representatief te maken voor diverse subpopulaties van de Nederlandse bevolking bevatten de bestanden jaarlijkse ophoogfactoren. Deze factoren worden berekend in het herwegingsmodel (zie bijlage B).

2.2.4 Actualisatie van brongegevens voor MIMOSI

Op het moment van schrijven zijn er inmiddels Inkomenspanelonderzoeken beschikbaar voor de jaren tot en met 2013. Deze recentere microgegevensbestanden kunnen na een voorbewerking aan MIMOSI worden gekoppeld. Het huidige basisjaar 2010 zal daarom over enige tijd worden vervangen door een recentere jaargang.

Omdat de afwikkeling van de inkomstenbelasting achteraf plaatsvindt en een aantal jaren in beslag kan nemen (met name bij zelfstandigen) heeft het CPB ervoor gekozen om altijd een definitieve versie van het IPO te gebruiken. Het verlies aan accuratesse door het gebruik van bestanden van enkele jaren terug is beperkt, omdat de inkomensverdeling over het algemeen maar langzaam verandert.

2.2.5 Standaardhuishoudens (specials)

Naast de steekproefhuishoudens uit het IPO, maakt MIMOSI gebruik van standaardhuishoudens, de 'specials'. Standaardhuishoudens zijn gestileerde huishoudens met een eenvoudige personele samenstelling. Zij bestaan altijd uit een hoofdkostwinner, eventueel een al dan niet verdienende partner, en eventueel twee niet-verdienende minderjarige kinderen. Verder kent een standaardhuishouden maar één inkomensbron (bijvoorbeeld 'loon overheid' of 'AOW-uitkering') en een institutioneel inkomensniveau (bijvoorbeeld 'bijstand', 'minimumloon' of 'modaal'). Specifieke inkomensbestanddelen, zoals inkomen uit eigen woning, huurtoeslag en kinderopvangtoeslag, blijven bij de standaardhuishoudens buiten beeld.

Bijlage C somt de in MIMOSI onderscheiden standaardhuishoudens op. In de reguliere ramingen (*Centraal Economisch Plan* en *Macro Economische Verkenning*) maken we voor achttien van deze standaardhuishoudens een koopkrachtdoorrekening (zie ook paragraaf 3.6).

3 Koopkrachtberekeningen met MIMOSI

Het koopkrachtonderzoek van het CPB betreft een specifiek onderdeel binnen MIMOSI dat steeds meer aandacht heeft gekregen sinds de ingebruikname van het model. In dit hoofdstuk staan we daarom separaat stil bij dit onderdeel. We gaan achtereenvolgens in op de meting van koopkracht (paragraaf 3.1), de statische koopkrachtdefinitie (paragraaf 3.2), de presentatie van koopkrachtberekeningen (paragraaf 3.3), de groepen die we meenemen in de analyses (paragraaf 3.4) en de beperkingen bij de koopkrachtberekeningen (paragraaf 3.5). De focus ligt hierbij primair op de koopkrachtberekeningen op basis van de steekproefhuishoudens in het IPO 2010. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk (paragraaf 3.6) staan we daarnaast stil bij koopkrachtberekeningen op basis van voorbeeldhuishoudens.

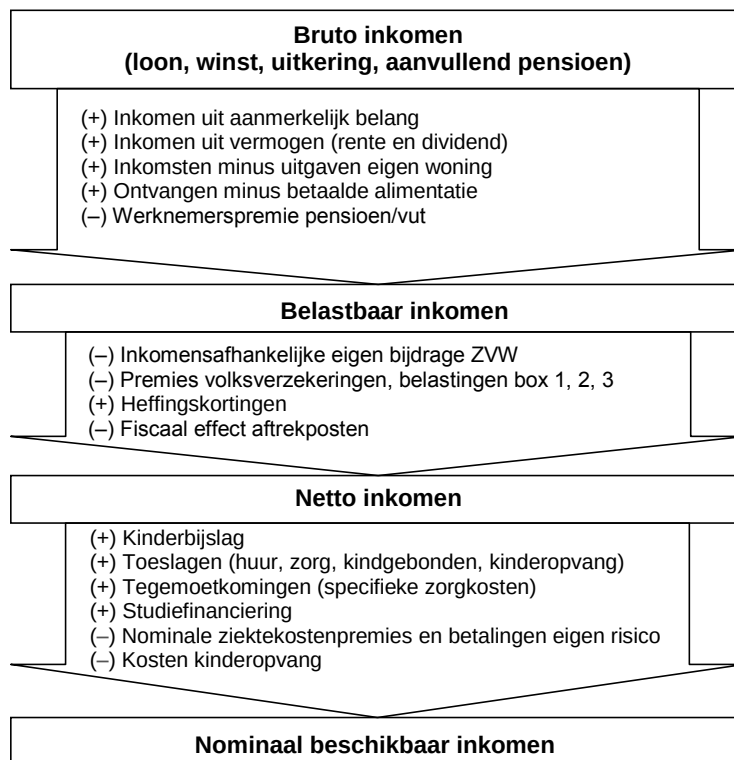
3.1 Meting van koopkracht: het beschikbaar inkomen

Bij een koopkrachtberekening kijken we naar de mutatie van het beschikbaar inkomen van de steekproefhuishoudens in MIMOSI tussen jaar t en $t+1$. Hierin houden we rekening met:

- De effecten van beleid op het beschikbaar inkomen.
- Ontwikkelingen in de verschillende inkomensbestandsdelen (loon-, pensioen, uitkeringen, inkomen box 2 en 3, et cetera)
- De ontwikkeling van de consumentenprijsindex (inflatie).

Het beschikbaar inkomen wordt in MIMOSI berekend uit het bruto inkomen (figuur 3.1). Voor elk persoon in de steekproef wordt een bruto-nettotraject doorlopen om het netto inkomen vast te stellen uit het bruto inkomen, rekening houdend met belastingen, premies, heffingskortingen, aftrekposten, inkomen uit vermogen en aanmerkelijk belang et cetera. Vervolgens wordt het netto inkomen verminderd met overige kosten, zoals de gemiddelde zorgkosten (nominale premie en gemiddelde eigen betalingen) en kosten kinderopvang, en vermeerderd met ontvangen toeslagen en tegemoetkomingen. De koopkrachtontwikkeling is gelijk aan de ontwikkeling van het beschikbaar inkomen op huishoudniveau, geschoond voor de ontwikkeling van de consumentenprijzen.

Figuur 3.1 De afleiding van het beschikbaar inkomen in MIMOSI

3.2 De statische koopkrachtdefinitie

In de reguliere koopkrachtberekeningen met MIMOSI wordt de *statische* koopkrachtdefinitie gehanteerd. Dat wil zeggen dat we de koopkracht van een persoon berekenen gegeven dat zijn ‘toestand’ niet verandert: hij verandert niet van baan, krijgt geen promotie, wordt niet werkloos of arbeidsongeschikt, gaat niet trouwen of scheiden en wordt zelfs niet ouder.

Het alternatief is de *dynamische* koopkrachtdefinitie waarin persoonlijke overgangen wel worden meegenomen. Hoewel dynamische koopkrachtcijfers de realiteit beter weergeven, is voor de CPB-ramingen de statische koopkrachtdefinitie beter bruikbaar (zie tabel 3.1). Persoonlijke overgangen worden immers niet direct door de overheid beïnvloed en zijn geen onderdeel van het inkomensbeleid (CPB, 2014b). Daarnaast is de raming van de dynamische koopkracht complexer dan statische koopkracht, vanwege de persoonlijke overgangen die geraamd moeten worden. Ook op criteria als verifieerbaarheid, toepasbaarheid en operationaliteit scoort de statische koopkrachtdefinitie beter. Derhalve wordt de statische koopkrachtdefinitie gehanteerd in onze reguliere berekeningen.

Bij specifieke onderzoeken of beleidsvragen kan er echter voor worden gekozen een andere definitie te hanteren. Zo is in het IBO 'Inkomens- en vermogenspositie en subsidiëring 65+'ers' (2013) juist gebruik gemaakt van de dynamische koopkrachtdefinitie, omdat hier werd gekeken naar de inkomenspositie van de groep ouderen over tien jaar en samenstellingseffecten dan een grote rol spelen.

Tabel 3.1 **Vergelijking van statische en dynamische koopkrachtcijfers op basis van bruikbaarheidscriteria**

Criteria	Omschrijving	Statisch t.o.v. dynamisch
Representativiteit: bevolking	Voor wie wordt koopkracht gepresenteerd	Gelijk
Representativiteit: koopkracht	Wat wordt meegenomen in de koopkracht	-
Voorspelkwaliteit	Kwaliteit van de raming	+
Verifieerbaarheid	Inzichtelijkheid, reproductie door anderen	+
Overzichtelijkheid	Eenvoudige, snel leesbare overzichten	Gelijk
Toepasbaarheid	Handvat voor beleid	+
Operationaliteit	Snel te maken	+

Tabel afkomstig uit CPB (2014b).

3.3 Presentatievormen koopkrachtberekeningen

Het CPB hanteert verschillende presentatievormen voor de uitkomsten van de koopkrachtberekeningen. In de jaarlijkse publicaties van het *Centraal Economisch Plan* en de *Macro Economische Verkenning* wordt er gebruik gemaakt van een tabel met de *mediane* koopkrachtontwikkeling voor verschillende deelgroepen. Hiermee wordt gekeken hoe de koopkracht zich in doorsnee ontwikkelt bij bepaalde groepen en of er eventueel groepen zijn met een afwijkende ontwikkeling. Om zicht te krijgen op de spreiding van de koopkrachteffecten binnen groepen worden hiernaast *puntenwolken* gepresenteerd voor verschillende deelgroepen.

Sinds de *Macro Economische Verkenning 2016* presenteert het CPB ook de effecten van beleid op de inkomensgelijkheid via de *Gini-coëfficiënt*. De koopkrachtberekeningen van het CPB hebben zich altijd primair gericht op de jaar-op-jaareffecten van beleid en de ontwikkeling van lonen en prijzen op het besteedbaar inkomen, of de effecten op middellange termijn (bijvoorbeeld een kabinetsperiode). Soms is er echter sprake van maatregelen die een geleidelijke transitie vergen (zoals bij de afbouw van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting of de afbouw van de hypotheekrenteaftrek). De maatregel sorteert dan ook een effect na een kabinetsperiode, hetgeen niet zichtbaar wordt in de koopkrachtberekeningen. Om het structurele effect van een maatregel op het inkomen van huishoudens te berekenen, kijken we daarom naar de effecten op de inkomensongelijkheid, gemeten aan de hand van de Gini-coëfficiënt.

In het vervolg van deze paragraaf gaan we dieper in op de verschillende presentatievormen van de koopkrachtberekeningen.

3.3.1 Medianentabel

In de medianentabel wordt de doorsnee koopkrachtmutatie binnen een bepaalde groep huishoudens weergegeven. De mediaan wil zeggen dat de helft van de huishoudens in de groep een grotere koopkrachtontwikkeling heeft en de helft een kleinere koopkrachtontwikkeling.

Tabel 3.2 Mediane koopkracht 2016 en 2017, Centraal Economisch Plan 2016

	2016	2017	Omvang in % totaal (b)
Mediaan koopkrachtmutatie in % (a)			
Inkomensniveau (c)			
< 175% wml	1,5	-1,1	36
175-350% wml	2,9	0,3	39
350-500% wml	3,0	0,7	15
> 500% wml	2,3	0,8	10
Inkomensbron (d)			
Werkenden (e)	3,4	0,6	63
Uitkeringsgerechtigden	1,1	-1,0	10
Gepensioneerden	1,1	-1,3	25
Huishoudtype			
Tweeverdieners	2,8	0,4	52
Alleenstaanden	1,7	-0,4	42
Alleenverdieners	1,7	-0,2	6
Gezinssamenstelling (f)			
Met kinderen	3,5	0,7	26
Zonder kinderen	2,8	0,4	49
Alle huishoudens	2,3	0,2	100

(a) Statistische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties.

(b) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2016.

(c) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; het bruto minimumloon (wml) is in 2016 ongeveer 19.800 euro.

(d) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(e) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

(f) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

In de medianentabel splitsen we de huishoudens op naar hoofdincomebron, naar samenstelling van het huishouden (alleenstaand, alleenverdiener, tweeverdiener, met of zonder kinderen) en naar inkomensklassen. Door deze opsplitsingen worden de effecten van (het inkomens)beleid vanuit verschillende oogpunten belicht. Zo zijn er inkomensregelingen die afhangen van inkomenshoogte (bijvoorbeeld toeslagen), inkomensregelingen die afhangen van

de inkomensbron (bijvoorbeeld de arbeidskorting voor werkenden of de ouderenkorting voor pensioengerechtigden) en inkomensregelingen die alleen van toepassing zijn op een bepaald huishoudtype (bijvoorbeeld de kop op het kindgebonden budget voor alleenstaande ouders). Op deze manier kan gekeken worden hoe het (inkomens)beleid uitpakt voor de verschillende relevante inkomensgroepen.

In tabel 3.2 is ter illustratie de medianentabel uit het *Centraal Economisch Plan 2016* (CPB, 2016) opgenomen.

3.3.2 Puntenwolken

In de puntenwolken van het CPB wordt elk huishouden in de deelpopulatie weergegeven als een puntje in een grafiek waarin het inkomensniveau wordt afgezet tegen koopkrachtontwikkeling.⁴ Hiermee wordt de spreiding van koopkrachteffecten binnen groepen in kaart gebracht en worden eventuele (positieve of negatieve) uitschieters in kaart gebracht⁵. Sinds de *Macro Economische Verkenning 2015* wordt een drietal lijnen in de puntenwolken gehanteerd om de spreiding van de koopkracht te verduidelijken. De middelste lijn in de puntenwolken geeft de mediane koopkracht per inkomensniveau weer. De bovenste en onderste lijnen tonen de boven- en ondergrens waarbinnen de koopkracht van 90% van de huishoudens op een bepaald inkomensniveau zich bevindt.

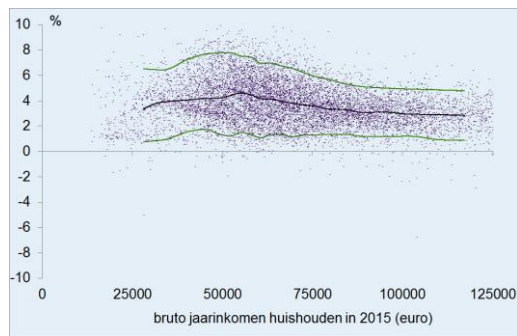
Als voorbeeld zijn in figuur 3.2 uit het *Centraal Economisch Plan 2016* (CPB, 2016) de puntenwolken voor de verschillende huishoudtypes weergegeven.

⁴ Per puntenwolk worden maximaal tienduizend punten weergegeven zodat de puntenwolken helder blijven.

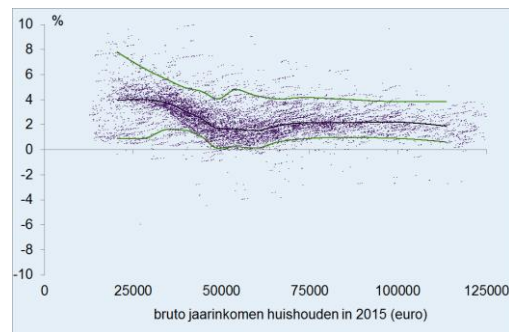
⁵ In de puntenwolken wordt rekening gehouden met de 'steekproefgewichten' van de huishoudens in MIMOSI.

Figuur 3.2 Koopkrachtontwikkeling 2016 naar huishoudtype, *Centraal Economisch Plan 2016*

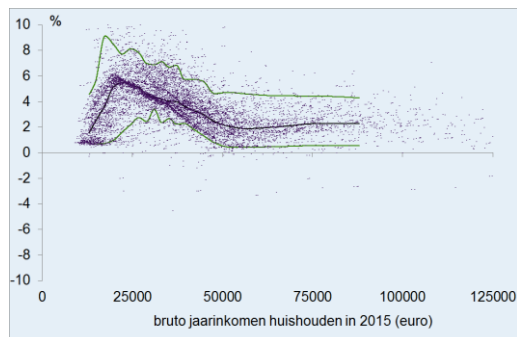
Werkende tweeverdiener

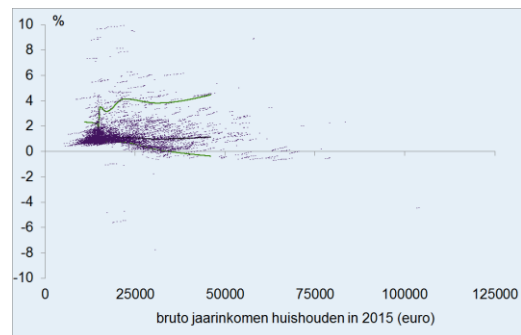
Werkende alleenverdiener

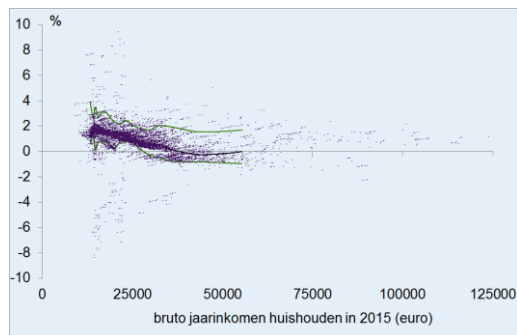
Werkende alleenstaande

Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

3.3.3 Effecten op inkomensongelijkheid (Gini-coëfficiënt)

Voor de langetermijneffecten van beleid op het inkomen van huishoudens brengen we met MIMOSI de effecten op de gelijkheid van de inkomensverdeling in kaart.

Er zijn verschillende manieren om de inkomensongelijkheid in kaart te brengen. In de koopkrachtberekeningen van het CPB maken we gebruik van de Gini-coëfficiënt. Dit is de meest gebruikte maatstaf voor het in kaart brengen inkomensongelijkheid (van den Brakel-Hofmans, 2007). De Gini-coëfficiënt heeft als voordeel dat de gelijkheid van een verdeling in één getal wordt uitgedrukt en dat de coëfficiënt goed te interpreteren. De Gini-coëfficiënt voor de

inkomensverdeling heeft een waarde van tussen de 0 en 1, waarbij een hogere waarde een grotere mate van inkomensongelijkheid weergeeft. Een waarde van 1 duidt op volledige inkomensongelijkheid; één huishouden beschikt dan over al het inkomen. Een waarde van 0 duidt op volledige gelijkheid; alle huishoudens hebben dan exact hetzelfde inkomen. In bijlage D van dit document wordt uitgebreider stil gestaan bij het meten van (effecten op) de inkomensongelijkheid via de Gini-coëfficiënt bij het CPB.

De Gini-coëfficiënt wordt berekend op het *gestandaardiseerd* beschikbaar inkomen van de steekproefhuishoudens in MIMOSI, zodat rekening wordt met verschillen in huishoudsamenstelling. Hiertoe corrigeert MIMOSI de berekende beschikbare inkomens (paragraaf 3.1) nog voor verschillen in omvang en samenstelling van huishoudens, door de toepassing van de zogeheten equivalentiefactoren van het CBS (CBS, 2004). Deze equivalentiefactoren geven de omvang weer van het schaalvoordeel van een gemeenschappelijke huishouding.

Voorbeelden van doorrekeningen van effecten op de inkomensongelijkheid zijn te vinden in de *Macro Economische Verkenning 2016* (vijfmiljardpakket) en in CPB (2015b) en CPB (2015c).

3.3.4 Overige presentatievormen

Bij sommige beleids- of onderzoeksvragen wordt er afgeweken van de reguliere presentatievormen voor de koopkrachtberekeningen.

Bij een doorrekening van *inkomenseffecten* wordt gekeken naar het separate effect van een beleidsmaatregel op het inkomen van huishoudens, al dan niet rekening houdend met (het effect op) lonen en prijzen. Bij maatregelen gericht op specifieke subgroepen ligt het voor de hand om in te zoomen op de specifieke subgroep die het betreft. Een voorbeeld van een doorrekening van inkomenseffecten is te vinden in CPB (2013a), waar gekeken is naar de inkomenseffecten van de wet uniformering loonbegrip.

Ook zijn er maatregelen die niet in de medianentabel of puntenwolken zichtbaar worden, bijvoorbeeld omdat we hier geen gegevens over hebben voor de steekproefhuishoudens. Een alternatief kan dan zijn om met *voorbeeldhuishoudens* te werken (paragraaf 3.6).

Naast inzicht in de koopkrachtontwikkeling kan het koopkrachtmodel ook gebruikt worden om inzicht te geven in de (*marginale*) *belastingdruk* in een bepaald jaar of na een bepaalde maatregel. In 2015 heeft het CPB bijvoorbeeld onderzoek verricht naar de marginale druk en participatiebelasting van verschillende huishoudtypes (CPB, 2015e).

3.4 Huishoudens in het koopkrachtbeeld

In 2014 heeft er een wijziging plaatsgehad in het aantal groepen dat meegenomen wordt in de koopkrachtberekeningen van het CPB. In 2014 heeft een ambtelijke werkgroep met vertegenwoordigers van het CBS, het CPB, het NIBUD, en de wetenschap (prof. dr. C.L.J. Caminada) gekeken naar de inhoud en presentatie van koopkrachtberekeningen door het CPB en het ministerie van SZW (Wergroep presentatie koopkrachteffecten, 2014). Een van de uitkomsten is dat het met de huidige steekproef mogelijk is om meer groepen mee te nemen in de analyses dan voorheen het geval was. Sindsdien worden ook de volgende groepen meegenomen in de koopkrachtpresentatie (CPB, 2014a):

- Huishoudens met een hoofd of partner die meer dan één inkomensbron heeft (2,1 miljoen huishoudens in 2014). Hierbij gaat het bijvoorbeeld om een huishouden waarvan het hoofd een gedeelte van het jaar in loondienst is en een gedeelte van het jaar WW ontvangt.
- Huishoudens met winst, loon directeur-grotoaandeelhouder (DGA) of freelance inkomen als voornaamste inkomensbron (430.000 huishoudens). Omdat de jaarlijkse ontwikkeling van deze inkomensbronnen zich moeilijk laat voorspellen, is aangenomen dat deze meebeweegt met de contractloonstijging in de markt. Zelfstandigen, DGA's en freelancers worden niet als aparte groep weergegeven, maar als onderdeel van de groep 'werkenden'.
- Huishoudens met studiefinanciering of vroegpensioen als voornaamste inkomensbron (160.000 huishoudens), welke we in de koopkrachttabel onderscheiden naar inkomensniveau, huishoudtype en gezinssamenstelling, maar niet naar inkomensbron.

Met deze uitbreiding geldt dat alleen intramurale huishoudens en huishoudens zonder of met zeer lage inkomens (een inkomen van minder dan 63% van het netto minimumloon) niet meegenomen worden in de koopkrachtpresentatie. Het gaat om circa 10% van alle huishoudens.

Bij intramurale huishoudens (3%) is de belangrijkste overweging van de werkgroep dat de eigen bijdrage een combinatie is van een heffing op het inkomen, maar dat daar ook iets tegenover staat: namelijk kost en inwoning. De koopkracht van intramurale huishoudens is moeilijk te vergelijken met de koopkracht van de andere huishoudens.

Voor huishoudens met een zeer laag inkomen (4%) heeft de werkgroep presentatie koopkrachteffecten om praktische redenen voorgesteld een ondergrens van 63% van het netto minimumloon te hanteren. Dit komt overeen met de beslagvrije voet (90%) van een alleenstaande op het sociaal minimum

(70% van het netto minimumloon). Het kan namelijk niet verwacht worden dat huishoudens langdurig een zeer laag of negatief inkomen hebben, zonder ondersteuning die niet naar voren komt in de inkomensstatistiek (bijvoorbeeld de financiële ondersteuning die studenten krijgen van hun ouders). Kleine wijzigingen kunnen bij zeer lage inkomens tot grote inkomensmutaties leiden. De uitkomsten in de presentatie zouden hierdoor vertekend kunnen worden.

Ten slotte worden ook huishoudens zonder inkomen (2%) en samengestelde huishoudens (1%) niet meegenomen in het koopkrachtbeeld.

3.5 Beperkingen bij koopkrachtberekeningen met MIMOSI

De koopkrachtberekeningen met MIMOSI kennen ook beperkingen. Zo geldt dat over bepaalde inkomensbestandsdelen geen goede informatie beschikbaar is op huishoudniveau. Vaak wordt in MIMOSI dan met gemiddeldes gerekend, gezien over alle huishoudens. Een voorbeeld is het eigen risico in de zorg. Een verhoging van het eigen risico in de zorg is in de praktijk nadelig voor huishoudens met eigen betalingen die hoger liggen dan het eigen risico. Aangezien gegevens over eigen betalingen niet beschikbaar zijn op huishoudniveau wordt hier gewerkt met gemiddelde eigen betalingen gezien over alle huishoudens. Soortgelijke voorbeelden zijn de contractloonstijging en de pensioenpremies die verschillen tussen bedrijven en sectoren, waar we met gemiddeldes rekenen voor de markt-, zorg- en overheidssector.

Een andere beperking is dat bepaalde maatregelen doorwerken in de inflatie, zoals deze door het CBS wordt berekend en niet separaat in het koopkrachtbeeld terecht komen. Een voorbeeld hiervan is de inkomensafhankelijke huurverhoging in 2014. Met deze maatregel hebben verhuurders de mogelijkheid gekregen om de jaarlijkse huurstijging af te laten hangen van het inkomen van de huurder. Doordat huren echter al worden meegenomen in de inflatie, is het niet wenselijk de maatregel ook specifiek mee te nemen in de koopkrachtontwikkeling van huurders; er zou hierdoor een dubbeltelling plaatsvinden (Werkgroep presentatie koopkrachteffecten, 2014). Het meenemen van de huren via de inflatie heeft tot gevolg dat het effect van een huurverhoging wordt uitgesmeerd over alle huishoudens, ook die met een koopwoning. Een ander voorbeeld is de ontwikkeling van de lokale lasten, die per gemeente kan verschillen, maar waarvan het effect via de inflatie uitgesmeerd wordt over alle huishoudens. Het is echter niet mogelijk om de effecten uit te splitsen naar alle individuele gemeenten in Nederland.

Verder geldt dat de statische koopkrachtdefinitie tot gevolg heeft dat maatregelen die alleen van toepassing zijn op nieuwe gevallen (en waarbij het zittend bestand

wordt ontzien) niet in de reguliere koopkrachtberekeningen terecht komen. Een voorbeeld van een dergelijke maatregel is het beëindigen van nieuwe instroom in de partnertoeslag AOW. Sinds 1 januari 2015 kunnen er geen nieuwe rechten ontstaan op partnertoeslag en wordt de partnertoeslag gesloten voor nieuwe instroom. Huishoudens die reeds partnertoeslag ontvingen voor 2015, ontvangen deze ook na 2015. Omdat de statische koopkracht geen veranderingen in persoonlijke omstandigheden veronderstelt, zijn alleen maatregelen die effect hebben op het inkomen van het zittend bestand zichtbaar in het koopkrachtbeeld. Maatregelen op nieuwe gevallen hebben wel effect op de inkomensverdeling en samenstelling van de bevolking. Zo geldt dat we in de samenstelling van de AOW-populatie rekening houden met een afnemend aantal huishoudens met AOW-partnertoeslag.

Een aandachtspunt bij de berekening van de effecten op inkomensongelijkheid is dat de Gini-coëfficiënt die door het CPB wordt berekend afwijkt van de Gini-coëfficiënt die het CBS berekent. Een van de redenen hiervoor is dat het CPB een aantal groepen niet meeneemt in de koopkrachtberekeningen. De Gini-coëfficiënt die met MIMOSI berekend wordt, ligt daardoor lager dan de Gini-coëfficiënt die het CBS berekent voor Nederland⁶. Daarnaast geldt dat in het IPO dat aan het CPB ter beschikking is gesteld voor de koopkrachtberekeningen de allerhoogste inkomens zijn afgekap⁷.

3.6 Koopkracht standaardhuishoudens

Naast de doorrekeningen op de steekproefhuishoudens in het IPO maakt het CPB ook doorrekeningen op standaardhuishoudens met MIMOSI.

Standaardhuishoudens zijn gestileerde huishoudens met een eenvoudige personele samenstelling en maar één inkomensbron. In de reguliere koopkrachtramingen van het CPB (in het *Centraal Economisch Plan* en de *Macro Economische Verkenning*) wordt de koopkrachtontwikkeling berekend van achttien standaardhuishoudens (zie tabel 3.3).

Koopkrachtberekeningen op basis van standaardhuishoudens zijn overzichtelijk, verifieerbaar en snel te maken, maar hebben als nadeel dat ze minder representatief zijn. Ook worden specifieke inkomensregelingen buiten beschouwing gelaten in de standaard koopkrachtberekeningen. Alleen inkomensbestandsdelen die gelden voor alle huishoudens van een bepaald type worden meegerekend (zie figuur 3.3). Voor een meer representatief inzicht in de koopkracht en belastingdruk van verschillende huishoudtypes maakt het CPB

⁶ De op de koopkrachthuishoudens berekende Gini-coëfficiënt bedraagt circa 0.24 in 2016. Volgens het CBS bedroeg de totale inkomensongelijkheid in Nederland circa 0.29 in 2014 ([link](#)).

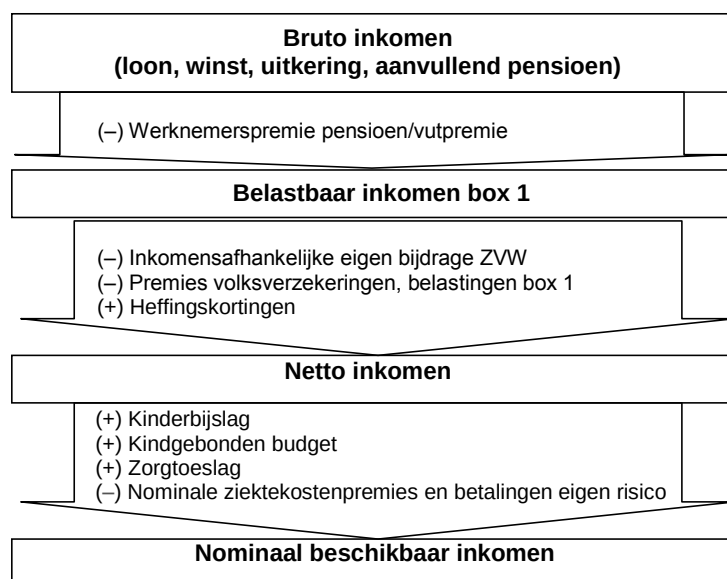
⁷ Bepaalde inkomenscomponenten van het primair inkomen worden bij ongeveer 1 miljoen euro afgekap in het bestand.

daarom gebruik van de steekproefhuishoudens in MIMOSI op basis van het IPO 2010. Voorbeelden van koopkrachtdoorrekeningen van standaardhuishoudens zijn te vinden in de bijlage van de *Macro Economische Verkenning 2016* (CPB, 2015a, bijlage 12) en in CPB (2015d).

Tabel 3.3 Standaardhuishoudens koopkracht

Actieve huishoudens
Tweeverdieners met kinderen, modaal + $\frac{1}{2}$ x modaal
Tweeverdieners met kinderen, 2x modaal + $\frac{1}{2}$ x modaal
Tweeverdieners zonder kinderen, modaal + modaal
Tweeverdieners zonder kinderen, 2x modaal + modaal
Alleenstaande, minimumloon
Alleenstaande, modaal
Alleenstaande, 2x modaal
Alleenstaande ouder, minimumloon
Alleenstaande ouder, modaal
Alleenverdiener met kinderen, modaal
Alleenverdiener met kinderen, 2x modaal
Inactieve huishoudens en AOW-gerechtigden
Minimumuitkeringsgerechtigden, paar met kinderen
Minimumuitkeringsgerechtigden, alleenstaande
Minimumuitkeringsgerechtigden, alleenstaande ouder
AOW alleenstaande, alleen AOW
AOW alleenstaande, AOW + 10.000 euro aanvullend
AOW paar, alleen AOW
AOW paar, AOW + 10.000 euro aanvullend pensioen

Figuur 3.3 Koopkrachtdefinitie standaardhuishoudens

4 Varianten

In dit hoofdstuk illustreren we de werking van MIMOSI aan de hand van een analyse van de ex-ante effecten van verschillende varianten. De varianten kennen een van het basispad afwijkende raming vanwege een alternatief macro-economisch beeld of vanwege een alternatief beleidsscenario. Door de uitkomsten van MIMOSI voor de variant te vergelijken met die van het basispad wordt inzicht verkregen in de werking van MIMOSI. Het basispad ten opzichte waarvan de effecten van de variant worden gepresenteerd, wordt gevormd door het *Centraal Economisch Plan* voor het jaar 2016. In de tabellen wordt overigens gesproken over t en $t+1$, om aan te geven dat de gepresenteerde effecten niet tijdgebonden zijn. Tenzij anders vermeld wordt de maatregel in jaar t (2016) toegepast, en werkt dit eventueel door naar jaar $t+1$ (2017). In sommige gevallen kan er ook na $t+1$ nog sprake zijn van een doorwerkingseffect. We beperken ons in dit hoofdstuk echter tot het analyseren van de resultaten in jaar t en $t+1$.

De varianten zijn bedoeld ter illustratie van de werking van MIMOSI en zijn derhalve exclusief macro-economische doorwerking op bijvoorbeeld de lonen en prijzen en exclusief gedragsreacties. We richten ons alleen op de ex-ante effecten. In de variant met de contractloonverhoging wordt bijvoorbeeld de doorwerking op prijzen, werkgelegenheid, werkloosheid en zorguitgaven niet meegenomen. Bij de gerapporteerde effecten moet tevens aangetekend worden dat de varianten niet zijn doorerekend met andere specialistische modellen of rekensystemen, zoals *Micsim* voor de arbeidsaanbodeffecten. In eerdere publicaties is ingegaan op de effecten van beleid op de arbeidsparticipatie (CPB, 2015b; CPB, 2015f).⁸

Ter illustratie van MIMOSI worden hier en daar substantiële impulsen gegeven, zoals een 5% hoger contractloon of 5% extra inflatie. Deze impulsen komen in de praktijk niet vaak voor, maar zijn voor het huidige doel geschikt omdat dan duidelijke effecten te zien zijn op bijvoorbeeld de opbrengst van de loon- en inkomstenheffing, sociale zekerheidsuitgaven of koopkrachtontwikkeling. De resultaten van een variant worden gepresenteerd in een tabel. Hoewel deze niet bij elke variant exact hetzelfde is, omdat er bij de ene variant andere variabelen van belang zijn dan bij de andere, is de opzet in beginsel wel steeds hetzelfde (zie ter illustratie het onderstaande format).

In de tabel wordt steeds de afwijking van het *niveau* van een variabele ten opzichte van het basispad gepresenteerd in miljarden euro's of in procenten

⁸ Omdat een aantal regelingen is gewijzigd met het 5-miljard-pakket in 2016 geldt dat de beleidsvarianten in dit achtergronddocument niet een-op-een aansluiten op de varianten in CPB (2015b) en CPB (2015f). Zo rekenen we met andere budgettaire impulsen en bekijken we deels ook andere regelingen.

koopkracht. Als het verschil van jaar t op jaar t+1 toeneemt (afneemt), is de *ontwikkeling* van de variabele in de variant groter (kleiner) dan in het basispad. De variant heeft dan ook na jaar t effect op betreffende variabele.

Tabel 4.1 Voorbeeldtabel presentatie ex-ante effecten met MIMOSI in dit document

Budgettaire effecten
Ex-ante budgettair effect
Effecten op de Loonkosten
Loonkosten overheid
Loonkosten marktsector
Loonkosten zorgsector
Effecten op de koopkracht
Mediaan effect op koopkracht alle huishoudens
<i>Naar inkomenshoogte</i>
Huishoudinkomen < 175% WML
Huishoudinkomen 175-350%WML
Huishoudinkomen 350-500%WML
Huishoudinkomen > 500% WML
<i>Naar inkomensbron</i>
Werkenden
Uitkeringsgerechtigden
Gepensioneerden
<i>Naar huishoudtype</i>
Tweeverdieners
Alleenstaanden
Alleenverdieners
<i>Naar gezinssamenstelling</i>
Met kinderen
Zonder kinderen
Effecten op de inkomensgelijkheid
Relatieve mutatie ⁹ van de Gini-coëfficiënt

De koopkrachteffecten berekenen we op het totaal aantal huishoudens in Nederland¹⁰, uitgesplitst naar inkomensgroepen op basis van inkomenshoogte en inkomensbron. De koopkrachteffecten in jaar t+1 betreffen de cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad, dus inclusief het effect in jaar t. Bijvoorbeeld, als een maatregel een koopkrachteffect sorteert van +2% in jaar t, en in jaar t+1 additioneel 1%, dan is het cumulatieve effect +3% ten opzichte van het basispad in t+1. Is er geen additioneel effect in jaar t+1 dan is het (cumulatieve) koopkrachteffect ten opzichte van het basispad +2% in jaar t en t+1.

⁹ De relatieve mutatie is als volgt berekend: (verandering van de gini-coëfficiënt)/gini-coëfficiënt in de basisstand

¹⁰ Exclusief de groepen die we in het koopkrachtonderzoek niet meenemen (zie paragraaf 3.3.1).

Een aantal maatregelen is dermate specifiek dat de koopkrachteffecten niet zichtbaar worden in deze standaardpresentatie. In deze gevallen wordt aanvullend ingezoomd op de effecten voor een subgroep, zoals huishoudens met kinderen voor de voorbeeldmaatregelen gericht op de kindregelingen (4.4). Ten slotte presenteert de tabel ook de mutatie van de Gini-coëfficiënt van de huishoudens in MIMOSI ten opzichte van het basispad. Dit is een indicator voor de inkomensongelijkheid (zie voor meer toelichting bijlage D). Hiermee kijken we of en in welke mate de variant de inkomensongelijkheid doet toe- of afnemen.

De volgende veertien varianten worden in dit hoofdstuk besproken:

Lonen, prijzen en minimumloon

1. Hogere contractloonontwikkeling (+5%-punt)
2. Hogere inflatie (+5%-punt)
3. Lager minimumloon (-5%-punt)

Verlaging van de tarieven inkomstenbelasting

4. Tarief eerste schijf (-3%-punt)
5. Tarief tweede schijf (-3%-punt)
6. Tarief derde schijf (-3%-punt)
7. Tarief vierde schijf (-3%-punt)

Algemene heffingskorting, ouderenkorting en arbeidskorting

8. Verlaging algemene heffingskorting (verlaging met 150 euro)
9. Verhoging ouderenkorting (100 euro) onder de inkomensgrens van circa 36.000 euro
10. Intensivering arbeidskorting lage inkomens (verhoging opbouwpercentage met 2,5%-punt, verlaging afbouwpunt, maximum komt circa 260 euro hoger te liggen)
11. Intensivering arbeidskorting generiek (verhoging opbouwpercentage met 1,1%-punt, zonder aanpassing afbouwpunt, maximum komt circa 110 euro hoger te liggen)

Kindregelingen

12. Intensivering IACK via inkomensafhankelijk deel (verhoging opbouwpercentage met 2%-punt en maximum met 560 euro)
13. Intensivering kinderopvangtoeslag (verlaging eigen bijdrage kinderopvang met 20%)
14. Verhoging van het kindgebonden budget (verhoging van alle kindbedragen met 20%)

De ex-ante effecten van de meeste maatregelen zijn bij benadering¹¹ symmetrisch. Dat wil zeggen dat een intensivering van een regeling ongeveer hetzelfde effect geeft met het omgekeerde teken als een bezuiniging van dezelfde orde van grootte.

4.1 Varianten lonen, prijzen en minimumloon

4.1.1 Stijging contractlonen met 5%-punt

In de eerste variant stijgen de contractlonen met 5%-punt extra in jaar t, zowel voor markt als voor zorg en overheid. Vanwege de Wet Koppeling met Afwijkmogelijkheid (WKA) stijgen het minimumloon, de uitkeringen en daarmee de totale uitkeringslasten onder het SZA-kader mee met de lonen. Aandachtspunt is dat het minimumloon volgens de WKA halfjaarlijks wordt aangepast op basis van de geraamde contractloonontwikkeling. Als de uiteindelijke contractloonontwikkeling afwijkt van de raming, wordt dit gecorrigeerd in het minimumloon van het halfjaar erna. De contractloonstijging in deze variant leidt daarom tot een verhoging van het minimumloon op 1 januari van jaar t met de helft van de contractloonstijging (in dit geval dus met 2,5%). Op 1 juli van jaar t wordt het minimumloon nogmaals met 2,5% verhoogd. De cumulatieve verhoging van het minimumloon komt daarmee op 5,1% uit.¹² Hiervan komt driekwart terecht in jaar t en één kwart in jaar t+1.¹³

De totale uitgaven nemen toe met 2,4 mld euro in jaar t ten opzichte van het basispad. Dit komt vooral door een stijging van de uitkeringslasten, aangezien uitkeringen meebewegen met het minimumloon. In jaar t+1 zijn de uitkeringen volledig aangepast aan de hogere loonontwikkeling. De totale uitgaven liggen dan 3,1 mld euro hoger dan in het basispad. De uitgaven aan het kindgebonden budget, kinderopvangtoeslag en ook de zorgtoeslag nemen juist af. Deze regelingen zijn inkomensafhankelijk en door hogere lonen worden de toeslagen lager.

De opbrengsten loon- en inkomstenheffing (LH/IH) stijgen door een toegenomen premie- en belastingplichtige loonsom. De toename bedraagt circa 6,4 mld euro in jaar t en 6,7 mld euro in t+1. Hiermee stijgen de LH/IH-ontvangsten sneller dan de contractlonen: door de loonstijging komen steeds meer belastingplichtigen in

¹¹ Bij inkomensafhankelijke regelingen en maatregelen die doorwerken in inkomensafhankelijke regelingen is dit in mindere mate het geval dan bij bijvoorbeeld het verlagen of verhogen van een tarief.

¹² De totale indexering van het minimumloon bedraagt 1,025 (1 januari) maal 1,025 (1 juli).

¹³ In de huidige variant bedraagt de minimumloonstijging in jaar t een kleine 3,9% en in jaar t+1 een kleine 1,2%. Dit betekent dat de minimumloonstijging in jaar t wat hoger is dan driekwart van het totaal. Dit hangt vooral samen met afrondingsregels rondom de vaststelling van het maandelijkse minimumloon en is niet een algemeen geldende uitkomst: een andere uitgangssituatie in het basispad had het afrondingseffect net naar de andere kant kunnen doen uitslaan.

hogere schijven terecht, hetgeen meer dan proportioneel extra belasting opbrengt.

De loonkosten markt nemen met ruim 10,5 mld euro toe. De loonkosten overheid en loonkosten zorg nemen beiden toe met ruim 2 mld euro. Deze toenames zijn ongeveer evenredig met de loonontwikkeling.

De koopkracht stijgt in jaar t in doorsnee met 3,0%. Voor de hoogste twee inkomensgroepen neemt de koopkracht het meest toe, omdat zij veelal geen recht hebben op inkomensafhankelijke toeslagen. Vanwege de progressiviteit van het belastingstelsel is de toename van de koopkracht wel lager dan de toename van het bruto loon. De lagere inkomens hebben wel recht op inkomensafhankelijke toeslagen en verliezen bij een inkomensstijging een deel hiervan hetgeen de koopkrachttoename drukt. Niet alleen werknemers, maar ook uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden gaan erop vooruit, doordat de verhoging van de contractlonen doorwerkt in het minimumloon en daarmee in uitkeringen en AOW. De mediane koopkracht over alle huishoudens stijgt nog licht in jaar $t+1$, doordat het inkomen van uitkeringsgerechtigden stijgt door de koppeling van de uitkeringshoogte aan het minimumloon.

In jaar t neemt de inkomensongelijkheid toe ten opzichte van het basispad. Dit komt omdat de koopkrachtstijging van de laagste inkomensgroep achterblijft bij de overige inkomensgroepen in jaar t . In jaar $t+1$ is er eveneens sprake van hogere inkomensongelijkheid dan in het basispad, maar het verschil met het basispad is weer wat afgenomen. Dit komt omdat het minimumloon en de uitkeringsniveaus in $t+1$ volledig zijn aangepast aan de loonstijging van werknemers in jaar t . Per saldo resteert echter nog een lichte toename, doordat de stijging van de lonen en uitkeringen in de laagste inkomensgroep gedempt wordt door het verlies van (een deel van de) toeslagen.

**Tabel 4.2 Budgettaire en koopkrachteffecten stijging contractlonen met 5%-punt
(cumulatieve effecten ten opzichte van basispad)**

	T	T+1
Effect op uitgaven (mld euro) (-/- is een uitgavenstijging)	-2,4	-3,1
Effect op Belasting- en premieheffing (mld euro) (-/- is lastenverlichting)	-6,4	-6,7
Effecten op de loonkosten (mld euro) (+ is toename)		
Loonkosten overheid	2,5	2,5
Loonkosten marktsector	10,5	10,7
Loonkosten zorgsector	2,1	2,2
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect op koopkracht alle huishoudens (n=7,2 mln)	3,0	3,1
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	1,9	2,3
Huishoudinkomen 175-350%WML	3,5	3,5
Huishoudinkomen 350-500%WML	3,7	3,7
Huishoudinkomen > 500% WML	3,6	3,7
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	3,6	3,6
Uitkeringsgerechtigden	2,1	2,7
Gepensioneerden	1,5	2,0
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	3,5	3,5
Alleenstaanden	2,3	2,6
Alleenverdieners	2,9	3,1
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	3,5	3,5
Zonder kinderen	3,5	3,6
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	0,4%	0,1%

Noot: de cijfers in de tabel geven de cumulatieve mutaties ten opzichte van het basispad weer. Deze tabel presenteert uitgaven en inkomsten (belasting- en premieheffing) omdat het geen beleidsvariant betreft. Het ex-ante budgettaire effect van een stijging van het contractloon is nul omdat het geen direct effect van beleid betreft.

4.1.2 Stijging CPI met 5%-punt

In deze variant stijgt de consumentenprijsindex (CPI) in jaar t met 5%-punt meer dan in het basispad. In jaar t+1 vinden er geen additionele mutaties plaats, maar ook daar is de CPI dus nog steeds 5% hoger dan in het basispad.

Tabel 4.3 Budgettaire en koopkrachteffecten stijging CPI met 5%-punt (cumulatieve effecten ten opzichte van basispad)

	T	T+1
Effect op uitgaven (-/- is een uitgavenstijging)	-0,1	-0,5
Effect op Belasting- en premieheffing (-/- is lastenverlichting)	0,0	-1,7
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	-4,8	-4,1
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	-4,8	-3,9
Huishoudinkomen 175-350%WML	-4,8	-4,1
Huishoudinkomen 350-500%WML	-4,8	-4,1
Huishoudinkomen > 500% WML	-4,8	-4,2
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	-4,8	-4,1
Uitkeringsgerechtigden	-4,5	-3,8
Gepensioneerden	-4,8	-4,1
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	-4,8	-4,1
Alleenstaanden	-4,8	-4,0
Alleenverdieners	-4,8	-4,1
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	-4,7	-3,9
Zonder kinderen	-4,8	-4,1
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	-0,1%	-0,4%

Noot: de cijfers in de tabel geven de cumulatieve mutaties ten opzichte van het basispad weer. Deze tabel presenteert uitgaven en inkomsten (belasting- en premieheffing) omdat het geen beleidsvariant betreft. Het ex-ante budgettaire effect van een stijging van het contractloon is nul omdat het geen direct effect van beleid betreft.

Verschillende regelingen in de sociale en fiscale wetgeving bewegen mee met een hogere CPI. Dit wordt inflatiecorrectie genoemd. Een belangrijke inflatiecorrectie is de zogenaamde ‘tabelcorrectiefactor’. Op basis van artikel 10.2 in de Wet inkomstenbelasting vindt een inflatiecorrectie plaats aan de hand van de tabelcorrectiefactor die wordt vastgesteld op basis van de CPI.¹⁴ Aandachtspunt is dat een hogere CPI in jaar t voor de helft doorwerkt in de tabelcorrectiefactor in jaar t+1 (2,5%) en voor de helft in de tabelcorrectiefactor in t+2 (2,5%).¹⁵ We beperken ons hier om praktische redenen echter tot het analyseren van de resultaten in jaar t en t+1. Verder geldt dat niet alle regelingen met de tabelcorrectiefactor worden aangepast. Een voorbeeld is de kinderbijslag die normaal gesproken tweemaal per jaar (1 januari en 1 juli) wordt aangepast aan de prijsbijstelling van een kwartaal geleden.

¹⁴ De tabelcorrectiefactor is de verhouding van het gemiddelde van de prijsindexcijfers van de achttiende tot en met de zevende aan het kalenderjaar voorafgaande maand, tot het gemiddelde van de prijsindexcijfers van de dertigste tot en met de negentiende aan het kalenderjaar voorafgaande maand.

¹⁵ In jaar t+2 wordt de tabelcorrectiefactor nogmaals opgehoogd met 2,5% om de totale CPI verhoging door te laten werken in de schijflengtes en enkele SZA-regelingen.

In jaar t zijn de financiële effecten van de maatregel beperkt. In jaar t+1 zijn de effecten groter. Dit komt vooral doordat de lengtes van de belastingschijven in dat jaar via de tabelcorrectiefactor dan voor de helft (2,5%) worden aangepast aan de CPI-verhoging. De uitgaven nemen in jaar t licht toe door een verhoging van de kinderbijslag en de kinderopvangtoeslag. De uitgaven nemen in jaar t+1 met 0,5 mld euro toe. Dit komt voor een groot deel voor rekening van de AOW, de kinderbijslag, het kindgebonden budget en (in mindere mate) de kinderopvangtoeslag. De hogere AOW-uitkeringen worden in het geheel veroorzaakt door de netto-nettokoppeling. Doordat de lengte van de eerste schijf toeneemt, daalt de belasting- en premieheffing over het minimumloon, omdat een kleiner deel van het minimumloon in de tweede schijf valt (waar het belasting- en premietarief vanzelfsprekend hoger is). Het netto minimumloon neemt dus toe. Vanwege de netto-nettokoppeling worden daardoor de AOW-uitkeringen verhoogd. Het kindgebonden budget wordt verhoogd met de tabelcorrectiefactor van 2,5%, waardoor de uitgaven hiervan toenemen. De kinderbijslag is automatisch gekoppeld aan de CPI, waardoor vanaf het derde kwartaal van jaar t de kinderbijslag met 5% stijgt.

De belastingopbrengsten na aftrek van de kortingen dalen. Dit wordt deels veroorzaakt door toename van de heffingskortingen, die worden opgehoogd met de tabelcorrectiefactor. Daarnaast komt door de verlenging van de schijven een gedeelte van het inkomen in een lagere schijf terecht, hetgeen de belastingopbrengsten verder verlaagt. Omgekeerd zorgt de verlenging van de schijven juist voor een vergroting van de premiegrondslag, waardoor de premieontvangsten stijgen. Dit doet het effect van dalende belastingontvangsten voor een deel teniet.

In deze variant is de verandering van het inkomen van jaar t-1 naar jaar t voor de meeste huishoudens ongewijzigd. De hogere inflatie (CPI) betekent echter dat men met hetzelfde besteedbaar inkomen minder kan consumeren en de koopkracht dus lager is (-4,8% in jaar t). Doordat de kinderbijslag gekoppeld is aan de CPI neemt voor huishoudens met kinderen het nominaal beschikbaar inkomen toe in jaar t. Deze toename is echter niet voldoende om de hogere CPI te compenseren. In jaar t+1 neemt de koopkracht licht toe, waardoor de koopkrachtdaling ten opzichte van het basispad wat minder groot is. De stijging wordt veroorzaakt door de koppeling van veel regelingen aan de CPI. Zo worden de belastingschijven verlengd en stijgen onder meer de algemene heffingskorting, de arbeidskorting, de combinatiekorting en de ouderenkorting als gevolg van de hogere CPI. De AOW en de bijstand stijgen ook. Dit komt doordat de verlenging van de belastingschijven en de hogere algemene heffingskorting een hoger netto minimumloon geven en dat resulteert, via de netto-nettokoppeling, in een hogere AOW en bijstand.

Doordat de AOW, bijstand en inkomensafhankelijke regelingen in deze variant wel meebewegen met de CPI, maar we de bruto lonen niet laten meebewegen, neemt de inkomensongelijkheid in deze variant iets af. De Gini-coëfficiënt ligt in jaar $t+1$ dan ook 0,4% lager dan in het basispad. Uiteraard zou de Gini-coëfficiënt minder veranderen indien we wel rekening zouden houden met doorwerkingen, zoals een stijging van de bruto lonen als reactie op inflatie.

4.1.3 Afname WML met 5%-punt

In deze variant wordt het minimumloon met 5%-punt verlaagd ten opzichte van het basispad.¹⁶ Dit verloopt in twee stappen: 2,5%-punt in januari en nogmaals 2,5%-punt in juli in jaar t . Dit is vaak de praktijk bij een aanpassing van het minimumloon. Met deze splitsing kan er bijvoorbeeld nog rekening gehouden worden met bijstellingen in de loon- en prijsontwikkeling in de loop van het jaar. De cumulatieve verlaging van het minimumloon op jaarbasis komt door de splitsing uit op 3,7% in jaar t en op 4,9% in jaar $t+1$. De lonen zelf zijn in deze variant niet aangepast. Er wordt dus geen rekening gehouden met de effecten op de loonontwikkeling van het lagere minimumloon.

Het ex-ante budgettair effect betreft een afname van de uitkeringslasten met 1,9 mld euro in jaar t en 2,6 mld euro in jaar $t+1$. De uitkeringshoogtes bewegen mee met het minimumloon en worden daarom neerwaarts bijgesteld.

Aan de inkomstenkant dalen de belasting- en premieopbrengsten. Dit is geen direct (ex-ante) budgettair effect, maar ontstaat doordat uitkeringsontvangers minder belastingen en premies gaan betalen door de lagere uitkeringen.

¹⁶ Alleen het minimumloon voor de WKA is verlaagd. Er zijn natuurlijk ook werkenden die het minimumloon (of net iets meer) verdienen. Die lonen zijn in deze variant niet verlaagd. In de maatregel houden we verder geen rekening met gedragseffecten die ontstaan bij een lager WML.

Tabel 4.4 Budgettaire en koopkrachteffecten verlaging WML met 5%-punt (cumulatieve effecten ten opzichte van basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	1,9	2,6
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	-0,2	-0,4
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	-1,3	-1,8
Huishoudinkomen 175-350% WML	-0,2	-0,3
Huishoudinkomen 350-500% WML	-0,1	-0,2
Huishoudinkomen > 500% WML	-0,0	-0,1
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	-0,1	-0,2
Uitkeringsgerechtigden	-1,5	-2,1
Gepensioneerden	-1,4	-1,9
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	-0,1	-0,2
Alleenstaanden	-0,6	-0,9
Alleenverdieners	-0,1	-0,3
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	-0,1	-0,2
Zonder kinderen	-0,1	-0,3
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	0,8%	1,2%

Noot: de cijfers in de tabel geven de cumulatieve mutaties ten opzichte van het basispad weer.

In jaar t is er in doorsnee sprake van een koopkrachtdaling van 0,2% (bezien over alle huishoudens). De koopkracht van uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden daalt sterker, doordat hun inkomen gekoppeld is aan het minimumloon. In de tabel wordt dit zichtbaar in de mediane koopkrachtmutatie van de laagste inkomensgroep. In jaar t neemt de koopkracht van deze groep af met 1,3%, oplopend naar 1,8% in jaar t+1. In jaar t+1 loopt de mediane koopkrachtdaling over alle huishoudens op naar 0,4%. De daling van het minimumloon en de doorwerking hiervan in de AOW en overige uitkeringen doet zich met name voor in jaar t, al is er in t+1 dus sprake van een additioneel effect door de splitsing van het WML-effect. Dit effect treedt vooral op bij lage inkomens.

Het verlagen van het minimumloon doet de inkomensongelijkheid toenemen. In jaar t ligt de Gini-coëfficiënt 0,8% hoger dan in het basispad. In jaar t+1 ligt de Gini-coëfficiënt 1,2% hoger. Dit komt omdat de uitkeringshoogtes neerwaarts zijn bijgesteld.

4.2 Varianten tarieven inkomstenbelasting

In deze paragraaf worden de IB-tarieven in box 1 verlaagd. De belangrijkste verandering treedt uiteraard op bij de belastingopbrengsten, die sterk dalen. Ook via de netto-nettokoppeling is er een effect op bepaalde uitkeringen. Dit geldt met name voor de eerste variant.

4.2.1 Tarief eerste schijf

In de eerste variant verlagen we het tarief van de eerste schijf met 3%-punt.

Het ex-ante budgettaire effect is een lastenverlichting van 6,2 mld euro in jaar t en 6,3 mld in jaar t+1. Het belangrijkste effect is een daling van de totale belasting- en premieopbrengsten. Deze inkomsten dalen met 5,6 mld euro in jaar t en met nog eens 0,1 mld euro extra in jaar t+1, waardoor in dat jaar de ontvangsten 5,7 mld euro lager zijn dan in het basispad. De uitgaven stijgen met 0,6 mld euro in jaar t en jaar t+1. Dit is bijna geheel toe te schrijven aan een toename van de uitkeringslasten AOW en de WWB. Via de netto-nettokoppeling wordt de hoogte van de uitkeringen aangepast aan het netto minimumloon. Door de belastingverlaging verandert het netto minimumloon en worden de bruto AOW en WWB uitkeringen automatisch opgehoogd.

De koopkracht van alle inkomensgroepen neemt toe door de belastingverlaging, in doorsnee met 2,3% in jaar t en t+1. In de laagste inkomensgroep werkt de belastingverlaging relatief het sterkst door (+2,6%). Dit effect wordt nog beperkt door verzilveringsproblematiek en door doorwerking in toeslagen. Ook hebben sommige huishoudens een inkomen dat lager ligt dan het aangrijpingspunt van de tweede schijf. Hogere inkomens hebben over de gehele lengte van de eerste schijf voordeel van de belastingverlaging, maar het door het hogere inkomen stijgt hun koopkracht relatief minder sterk.

Doordat de laagste inkomens het meeste voordeel hebben van de belastingverlaging, neemt de inkomensongelijkheid af (1% daling van de Gini-coëfficiënt ten opzichte van het basispad in jaar t+1).

Tabel 4.5 Budgettaire en koopkrachteffecten verlaging tarief eerste schijf met 3%-punt (cumulatieve effecten ten opzichte van basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-6,2	-6,3
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	2,3	2,3
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	2,6	2,7
Huishoudinkomen 175-350%WML	2,3	2,4
Huishoudinkomen 350-500%WML	2,1	2,1
Huishoudinkomen > 500% WML	1,5	1,5
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	2,2	2,2
Uitkeringsgerechtigden	2,8	2,8
Gepensioneerden	2,4	2,5
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	2,3	2,3
Alleenstaanden	2,4	2,5
Alleenverdieners	1,8	1,8
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	2,1	2,1
Zonder kinderen	2,4	2,4
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	-0,8%	-1,1%

Noot: de cijfers in de tabel geven de cumulatieve mutaties ten opzichte van het basispad weer.

4.2.2 Tarief tweede schijf

De verlaging van het tarief in de tweede belastingschijf met 3%-punt heeft kleinere budgettaire effecten dan de verlaging van het tarief van de eerste schijf, omdat de belastinggrondslag in de tweede schijf kleiner is. Het ex-ante budgettaire effect betreft een lastenverlichting van circa 2,3 mld euro, door de lagere belasting- en premieheffing. De uitgaven blijven gelijk. De verlaging van het tarief tweede schijf heeft geen gevolgen voor de uitkeringshoogtes AOW en WWB.

Tabel 4.6 Budgettaire en koopkrachteffecten verlaging tarief tweede schijf met 3%-punt (cumulatieve effecten ten opzichte van basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-2,3	-2,3
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,8	0,8
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	1,1	1,0
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,9	0,9
Huishoudinkomen > 500% WML	0,8	0,8
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	0,9	0,9
Uitkeringsgerechtigden	0,0	0,0
Gepensioneerden	0,4	0,4
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	0,9	0,9
Alleenstaanden	0,6	0,6
Alleenverdieners	1,0	0,9
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	0,8	0,8
Zonder kinderen	0,9	0,9
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	0,4%	0,4%

Noot: de cijfers in de tabel geven de cumulatieve mutaties ten opzichte van het basispad weer.

De mediane koopkrachtmutatie bedraagt 0,8% gezien over alle huishoudens. De laagste inkomensgroep heeft in doorsnee geen voordeel van de belastingverlaging in de tweede schijf. De tweede inkomensgroep (175%-350% WML) gaat er juist het meest op vooruit, met een koopkrachtmutatie van 1%.

Doordat alleen de laagste inkomens geen voordeel hebben van de belastingverlaging neemt de inkomensongelijkheid toe in deze variant (0,4% stijging van de Gini-coëfficiënt ten opzichte van het basispad).

4.2.3 Tarief derde schijf

De verlaging van het tarief van de derde schijf met 3%-punt leidt tot een ex-ante budgettair effect van circa -1.7 mld euro in jaar t en -1.8 mld euro in jaar t+1.¹⁷¹⁸ Door het lagere tarief neemt de belasting- en premieheffing af.

¹⁷ In deze variant komt het tarief van de derde schijf onder het tarief van de tweede schijf (inclusief premies volksverzekeringen) te liggen. Omdat we geïnteresseerd zijn in het partiële effect van een tariefsverlaging van de derde schijf verlagen we het tarief van de tweede schijf niet in deze variant.

De belastingverlaging is specifiekler dan in de eerste twee varianten. De meeste huishoudens in Nederland hebben dan ook geen voordeel van de verlaging. De mediane koopkrachtmutatie bezien over alle huishoudens is 0%. Bij de hoogste inkomensgroep (>500% WML) treden de grootste koopkrachteffecten op: circa 1,3% in doorsnee. Ook bij de op een na hoogste inkomensgroep (350%-500% WML) treedt een inkomensvoortgang op van circa 0,8%. De laagste inkomensgroepen hebben in doorsnee geen of nauwelijks voordeel van de belastingverlaging.

Doordat alleen de (hogere) midden- en hoge inkomens voordeel hebben van de maatregel en de lagere inkomens niet, neemt de inkomensongelijkheid toe. De Gini-coëfficiënt ligt circa 1% hoger na de belastingverlaging.

Tabel 4.7 Budgettaire en koopkrachteffecten verlaging tarief derde schijf met 3%-punt (cumulatieve effecten ten opzichte van basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-1,7	-1,8
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,0	0,0
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,1	0,1
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,8	0,8
Huishoudinkomen > 500% WML	1,3	1,3
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	0,3	0,3
Uitkeringsgerechtigden	0,0	0,0
Gepensioneerden	0,0	0,0
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	0,2	0,2
Alleenstaanden	0,0	0,0
Alleenverdieners	0,7	0,7
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	0,2	0,2
Zonder kinderen	0,0	0,0
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	1,0%	0,9%
Noot: de cijfers in de tabel geven de cumulatieve mutaties ten opzichte van het basispad weer.		

4.2.4 Tarief vierde schijf

Het verlagen¹⁹ van het tarief vierde schijf met 3%-punt leidt tot een afname van de belasting- en premieheffing met circa 0,7 mld euro in jaar t en t+1.²⁰ Alleen de hoogste inkomensgroep ziet de koopkracht toenemen, in doorsnee met 0,4%. Door de maatregel neemt de inkomensongelijkheid, gemeten met de Gini-coëfficiënt, toe met circa 0,6% in jaar t en 0,5% in jaar t+1. De maatregel is alleen gericht op hoge inkomens. De verlaging van het tarief in de vierde schijf met 3%-punt heeft dus minder effect op de inkomensongelijkheid dan de verlaging van het tarief van de derde schijf met 3%-punt. Ook het budgettaire effect is aanmerkelijk kleiner, wat hier een belangrijke verklaring voor is. Uit CBP (2015b) blijkt dat bij gelijke budgettaire effecten het effect op de inkomensongelijkheid bij een verlaging van de vierde schijf groter is dan bij een verlaging van de derde schijf.

Tabel 4.8 Budgettaire en koopkrachteffecten verlaging tarief vierde schijf met 3%-punt (cumulatieve effecten ten opzichte van basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-0,7	-0,7
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,0	0,0
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen > 500% WML	0,4	0,3
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	0,0	0,0
Uitkeringsgerechtigden	0,0	0,0
Gepensioneerden	0,0	0,0
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	0,0	0,0
Alleenstaanden	0,0	0,0
Alleenverdieners	0,0	0,0
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	0,0	0,0
Zonder kinderen	0,0	0,0
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	0,6%	0,5%

¹⁹ In *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid deel II* (CPB, 2016) zijn ook varianten opgenomen waarin het tarief van de vierde schijf juist verhoogd wordt.

²⁰ Vanwege de doorwerking van dergelijke veranderingen op bijvoorbeeld de belastinggrondslag zal het effect op de langere termijn waarschijnlijk juist positief worden, zie CPB (2013b).

4.3 Varianten algemene heffingskorting en arbeidskorting

In deze paragraaf rekenen we vier varianten door voor de algemene heffingskorting (verhoging), ouderenkorting (verhoging ouderenkorting onder de inkomensgrens van circa 36.000 euro) en de arbeidskorting (generieke verhoging en specifieke verhoging voor lage inkomens).

4.3.1 Hogere algemene heffingskorting

De eerste variant betreft een verhoging van de algemene heffingskorting (Ahk) met 150 euro. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de algemene heffingskorting vanaf 2016 volledig wordt afgebouwd over de tweede en derde schijf en dus niet alle huishoudens een algemene heffingskorting meer ontvangen.

Het totale budgettaire effect (ex-ante) bedraagt -1,4 mld euro in jaar t en -1,5 mld euro in jaar t+1. Door de verhoging van de Ahk nemen de uitgaven toe met circa 0,4 mld euro in jaar t en t+1. Dit is bijna geheel toe te schrijven aan een stijging van de uitkeringslasten van de AOW en de WWB. Via de netto-nettokoppeling wordt de hoogte van deze netto uitkeringen aangepast aan het netto minimumloon. Door de verhoging van de algemene heffingskorting verandert het netto minimumloon en vallen de bruto AOW- en WWB-uitkeringen automatisch hoger uit. Verder nemen de belasting- en premie-inkomsten af als gevolg van de hogere Ahk. De afname bedraagt circa 1,1 mld euro, in zowel jaar t als t+1.

Tabel 4.9 Budgettaire en koopkrachteffecten verhoging Ahk (150 euro)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-1,4	-1,5
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,6	0,6
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,9	0,9
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,6	0,5
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,4	0,4
Huishoudinkomen > 500% WML	0,2	0,2
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	0,5	0,4
Uitkeringsgerechtigden	1,0	1,0
Gepensioneerden	0,8	0,8
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	0,5	0,5
Alleenstaanden	0,7	0,7
Alleenverdieners	0,6	0,6
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	0,5	0,5
Zonder kinderen	0,5	0,5
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	-0,6%	-0,6%

De verlaging van het Ahk leidt tot een stijging van de koopkracht, in doorsnee met circa 0,6% in jaar t en t+1. Bij de laagste inkomens treedt het sterkste effect op (0,9%). Bij de hoogste inkomens is het effect minder sterk (0,2%). Zoals aangegeven ontvangt een deel van hoge inkomens al geen Ahk in de basissituatie in 2016, waardoor er bij hen geen effect optreedt.

Doordat de grootste koopkrachtstijging bij de lagere inkomens zit, neemt de inkomensongelijkheid af. De Gini-coëfficiënt ligt in de variant circa 0,6% lager dan in de basissituatie.

4.3.2 Hogere ouderenkorting

In deze variant wordt de ouderenkorting voor inkomens onder de inkomensgrens van ca. 36.000 euro verhoogd, met circa 100 euro ten opzichte van het basispad.

Het ex-ante budgettair effect betreft -0,2 mld euro in jaar t en t+1. De verhoging van de ouderenkorting leidt tot een daling van de belasting- en premie-inkomsten.

Tabel 4.10 Budgettaire en koopkrachteffecten verhoging ouderenkorting onder de inkomensgrens (100 euro)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-0,2	-0,2
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,0	0,0
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen > 500% WML	0,0	0,0
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	0,0	0,0
Uitkeringsgerechtigden	0,0	0,0
Gepensioneerden	0,4	0,4
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	-0,1%	-0,1%

De koopkrachteffecten van deze maatregel zijn in de medianentabel gezien over alle huishoudens alleen zichtbaar bij de groep gepensioneerden. Zij zien hun koopkracht in doorsnee met 0,4% toenemen ten opzichte van het basispad. In jaar t+1 is er geen additioneel effect. Wanneer we specifiek inzoomen op de groep gepensioneerden (tabel 4.11), dan zien we dat de koopkrachtstijging zich manifesteert bij de laagste twee inkomensgroepen in de medianentabel.

De inkomensongelijkheid neemt af door deze maatregel. De Gini-coëfficiënt ligt 0,1% lager dan in het basispad.

Tabel 4.11 Koopkrachteffecten verhogen ouderenkorting onder de inkomensgrens (100 euro) gepensioneerden (cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
	%	
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad)		
Huishoudens gepensioneerden (GP) (n=1,8 mln)	0,4	0,4
HH GP, inkomen < 175% WML	0,4	0,4
HH GP, inkomen 175-350% WML	0,2	0,2
HH GP, inkomen 350-500% WML	0,0	0,0
HH GP, inkomen > 500% WML	0,0	0,0
Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.		

4.3.3 Verhoging arbeidskorting voor lagere inkomens

In deze variant wordt het opbouwpercentage van de arbeidskorting verhoogd met 2,5%-punt.²¹ Hierdoor valt het maximale bedrag aan arbeidskorting hoger uit (circa 260 euro). Tegelijkertijd wordt het afbouwpunt van de arbeidskorting verlaagd zodat alleen huishoudens met een maximale arbeidskorting in 2016 te maken krijgen met de verhoging²².

De verhoging van de arbeidskorting leidt tot een lastenverlichting van circa 0,7 mld euro in t en in t+1, door een afname van de belasting- en premieopbrengsten.

De maatregel heeft alleen gevolgen voor de koopkracht van werknemers met lagere inkomens. In de laagste inkomensklasse is echter geen koopkrachteffect zichtbaar. Dit komt omdat hierin relatief veel AOW- en uitkeringsgerechtigden zitten, die geen effect ondervinden van de maatregel. In doorsnee worden de positieve effecten daarom niet zichtbaar. Daarom hebben we een tweede tabel opgenomen die specifiek inzoomt op de koopkrachteffecten voor de werkenden (tabel 4.13). Hieruit blijkt dat in de laagste inkomensgroep werkenden de grootste koopkrachtmutatie optreedt (0,8%) in jaar t en t+1. Het mediane effect in de derde inkomensgroep is iets hoger dan het mediane effect in de tweede inkomensgroep. Dit komt omdat in de derde groep relatief veel tweeverdieners zitten, waarvan de minstverdienende partner profijt heeft van deze maatregel.

Door de maatregel neemt de inkomensongelijkheid licht af, aangezien werkenden met lagere inkomens er meer op vooruit gaan dan hogere inkomens. De Gini-coëfficiënt neemt af met 0,1%.

²¹ Deze variant wijkt af van de beleidsvarianten m.b.t. de arbeidskorting die doorgerekend zijn op arbeidsaanbodeffecten in (CPB, 2015b) en (CPB, 2015f). In 2016 is de arbeidskorting gewijzigd en daarom hebben we in dit document voor een andere invulling hebben gekozen met een kleinere impuls.

²² Het afbouwpunt in 2016 wordt verlaagd van circa 34.000 naar circa 27.300 euro.

Tabel 4.12 Budgettaire en koopkrachteffecten verhogen opbouwpercentage arbeidskorting (2,5%-punt) en verlaging afbouwpunt (cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-0,7	-0,7
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,0	0,0
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,2	0,2
Huishoudinkomen > 500% WML	0,0	0,0
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	0,2	0,2
Uitkeringsgerechtigden	0,0	0,0
Gepensioneerden	0,0	0,0
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	0,1	0,1
Alleenstaanden	0,0	0,0
Alleenverdieners	0,0	0,0
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	0,2	0,2
Zonder kinderen	0,0	0,0
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	-0,1%	-0,1%

Tabel 4.13 Koopkrachteffecten verhogen opbouwpercentage arbeidskorting (2,5%-punt) en verlaging afbouwpunt (groep werkenden)

	T	T+1
	%	
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad)		
Alle werkende huishoudens (n= 4,5 mln)	0,2	0,2
Werkenden, huishoudinkomen < 175% WML	0,8	0,8
Werkenden, huishoudinkomen 175-350% WML	0,1	0,0
Werkenden, huishoudinkomen 350-500% WML	0,2	0,2
Werkenden, huishoudinkomen > 500% WML	0,0	0,0

Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.

4.3.4 Verhoging arbeidskorting generiek

In deze variant wordt het opbouwpercentage van de arbeidskorting verhoogd met 1,1%-punt. Hierdoor valt het maximale bedrag aan arbeidskorting circa 110 euro hoger uit. Het afbouwpunt van de arbeidskorting wordt in deze variant gehandhaafd, waardoor alle huishoudens met arbeidskorting erop vooruitgaan. Daarnaast zal een deel van de huishoudens bij wie de arbeidskorting volledig is afgebouwd in 2016, nu wel (beperkt) arbeidskorting ontvangen.

Het ex-ante budgettaire effect is een lastenverlichting van 0,7 mld euro, door een afname van de belasting- en premieheffing, gelijk aan het budgettaire effect in paragraaf 4.3.3. De arbeidskorting wordt hier echter generiek verhoogd, waar de verhoging in paragraaf 4.3.3 zich op de lagere inkomens.

Tabel 4.14 Budgettaire en koopkrachteffecten verhogen opbouwpercentage arbeidskorting (1,1%-punt), handhaven afbouwpunt

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-0,7	-0,7
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,3	0,3
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,3	0,3
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,4	0,4
Huishoudinkomen > 500% WML	0,3	0,3
<i>Naar inkomensbron</i>		
Werkenden	0,4	0,4
Uitkeringsgerechtigden	0,0	0,0
Gepensioneerden	0,0	0,0
<i>Naar huishoudtype</i>		
Tweeverdieners	0,3	0,3
Alleenstaanden	0,0	0,0
Alleenverdieners	0,2	0,2
<i>Naar gezinssamenstelling</i>		
Met kinderen	0,3	0,3
Zonder kinderen	0,3	0,3
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	0,1%	0,1%

Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.

Door de generieke verhoging van de arbeidskorting gaan de meeste inkomensgroepen erop vooruit. Bij de tweede en derde inkomensgroep bedraagt de mediane mutatie 0,3% en 0,4%. De laagste inkomensgroep gaat er in doorsnee niet op vooruit. Dit komt omdat hier relatief veel AOW- en uitkeringsgerechtigden zitten, die geen effect ondervinden van de maatregel. Wanneer we alleen kijken naar de groep werkenden (tabel 4.15), dan zien we ook bij de laagste inkomens (<175% WML) een positief effect op de koopkracht (0,4% in doorsnee).

De effecten op de inkomensongelijkheid van deze maatregel zijn beperkt. Er is sprake van een lichte toename. Doordat de verhoging generiek geldt voor alle werkenden (ook voor werkenden met hogere inkomens) en uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden geen effect ondervinden neemt de Gini-coëfficiënt licht toe.

Tabel 4.15 Koopkrachteffecten verhogen opbouwpercentage arbeidskorting (2,5%-punt), handhaven afbouwpunt (groep werkenden) (cumulatief effect ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
	%	
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Alle werkende huishoudens (n=4,5 mln)	0,4	0,4
Werkenden, huishoudinkomen < 175% WML	0,4	0,4
Werkenden, huishoudinkomen 175-350% WML	0,4	0,4
Werkenden Huishoudinkomen 350-500% WML	0,4	0,4
Werkenden Huishoudinkomen > 500% WML	0,3	0,3
Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer		

4.4 Varianten kindregelingen

In deze paragraaf staan de kindregelingen centraal. We rekenen drie varianten door voor de IACK, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget. Omdat deze maatregelen telkens een vrij specifieke groep betreffen, laten we naast de koopkrachteffecten bezien over alle huishoudens, ook specifiek de koopkrachteffecten voor gezinnen met kinderen zien.

4.4.1 Verhoging IACK inkomensafhankelijk deel

In de eerste variant wordt de opbouw van de IACK verhoogd met 2%-punt naar circa 8,1%.²³ De opbouw start bij een inkomen van ongeveer 4.900 euro (2016).

²³ Het maximum bedrag aan IACK sluit daarmee aan op de beleidsvarianten in (CPB, 2015b) en (CPB, 2015f). Omdat het maximum bedrag aan IACK in 2016 verhoogd is in het basispad zijn de effecten van de variant kleiner dan in (CPB, 2015b) en (CPB, 2015f).

De maximale IACK wordt bereikt bij ongeveer 33.000 euro (2016) en deze is door de hogere opbouw ruim 560 euro hoger.

Het ex-ante budgettair effect van deze maatregel bedraagt circa -0,3 mld euro, door een afname van de belasting- en premieheffing. Door de hogere korting betalen werkende ouders minder belasting.

Tabel 4.16 Budgettaire en koopkrachteffecten verhogen IACK inkomensafhankelijk deel met 560 euro (cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-0,3	-0,3
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,0	0,0
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen > 500% WML	0,0	0,0
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	0,0%	0,0%
Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.		

De koopkrachteffecten van deze maatregel zijn niet zichtbaar in de algemene koopkrachttabel, omdat het aantal huishoudens dat gebruik maakt van de IACK relatief klein is ten opzichte van alle huishoudens in Nederland. Bezien over alleen huishoudens met kinderen (tabel 4.17) resulteert in doorsnee een positief effect van 0,2% tot 0,3% bij huishoudens met een inkomen tussen de 175% WML en 500% WML. Ook in deze tabel geldt dat een deel van de werkende huishoudens geen voordeel heeft van deze maatregel, waardoor het mediane effect beperkt is.

Tabel 4.17 Koopkrachteffecten verhogen IACK inkomensafhankelijk deel (560 euro) huishoudens met kinderen (MK=met kinderen) (cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
	%	
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad)		
Huishoudens met kinderen (MK) (n=1,8 mln)	0,0	0,0
HH MK, inkomen < 175% WML	0,0	0,0
HH MK, inkomen 175-350% WML	0,2	0,2
HH MK, inkomen 350-500% WML	0,3	0,3
HH MK, inkomen > 500% WML	0,2	0,2

Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.

4.4.2 Verhoging kinderopvangtoeslag

De tweede variant betreft een generieke verhoging van de kinderopvangtoeslag. De maatregel behelst een verlaging van de netto eigen bijdrage van huishoudens met 20%.²⁴ De uitgaven aan kinderopvang nemen hierdoor toe met circa 0,2 mld euro in jaar t en t+1.

Bezien over alle huishoudens worden de koopkrachteffecten niet zichtbaar (tabel 4.18). De koopkrachteffecten van deze maatregel zijn alleen zichtbaar wanneer we specifiek inzoomen op huishoudens met kinderopvangtoeslag (tabel 4.19). Hieruit blijkt dat de koopkrachtvooruitgang door de maatregel toeneemt met inkomenshoogte. Dit komt onder andere doordat het aantal uren gebruik van kinderopvang toeneemt met inkomenshoogte.

Ten slotte geldt dat er nauwelijks effect is op de inkomensongelijkheid door deze maatregel. De maatregel heeft betrekking op een erg specifieke groep (circa 0,4 miljoen huishoudens van de in totaal 7,2 mln huishoudens in Nederland).

²⁴ De beleidsvariant kent een kleinere budgettaire impuls dan de beleidsvarianten kinderopvangtoeslag in (CPB, 2015b) en (CPB, 2015f). In 2017 geldt dat de kinderopvangtoeslag in het basispad geïntensiveerd wordt.

Tabel 4.18 Budgettaire en koopkrachteffecten verlaging eigen bijdrage KOT met 20% (cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is verslechtering EMU-saldo)	-0,2	-0,2
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,0	0,0
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen > 500% WML	0,0	0,0
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	0,0%	0,0%

Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.

Tabel 4.19 Koopkrachteffecten verlaging eigen bijdrage KOT met 20%, huishoudens met KOT (cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
	%	
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad)		
Huishoudens met kinderopvangtoeslag (KOT) (n=0,4 mln)	0,6	0,5
HH KOT, inkomen < 175% WML	0,4	0,3
HH KOT, inkomen 175-350% WML	0,5	0,4
HH KOT, inkomen 350-500% WML	0,7	0,7
HH KOT, inkomen > 500% WML	1,0	0,9

Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.

4.4.3 Verhoging kindgebonden budget

De laatste variant in deze paragraaf betreft een verhoging van de maximumbedragen per kind in het kindgebonden budget met 20%. De kop voor alleenstaande ouders wordt niet verhoogd. Het ex-ante budgettaire effect bedraagt -0,3 mld euro in jaar t en t+1 door de hogere uitgaven.

Tabel 4.20 Budgettaire en koopkrachteffecten verhogen bedragen kindgebonden budget (20%) (cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
Budgettaire effecten (mld euro)		
Ex-ante budgettair effect (-/- is lastenverlichting)	-0,3	-0,3
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Mediaan effect alle huishoudens (n=7,2 mln)	0,0	0,0
<i>Naar inkomenshoogte</i>		
Huishoudinkomen < 175% WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 175-350%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen 350-500%WML	0,0	0,0
Huishoudinkomen > 500% WML	0,0	0,0
Effecten op de inkomensgelijkheid		
Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt	-0,2%	-0,2%

Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.

Bezien over alle huishoudens worden de koopkrachteffecten niet zichtbaar. Wanneer we specifiek inzoomen op gezinnen met kinderen (tabel 4.21) dan zien we in de onderste inkomensgroep een doorsnee koopkrachtmutatie door de maatregel van 1,1%. Ook bij de tweede inkomensgroep zien we een positief effect van 0,5%. Door de hogere bedragen, en het handhaven van het afbouwpercentage, ontvangen meer (lagere) middeninkomens kindgebonden budget.

Alhoewel de maatregel slechts een specifieke groep betreft, neemt de inkomensongelijkheid af door deze maatregel: huishoudens met lagere inkomens ondervinden een inkomensvoortgang. De Gini-coëfficiënt neemt hierdoor af met 0,2% (tabel 4.20).

Tabel 4.21 Koopkrachteffecten verlagen kindgebonden budget, huishoudens met kinderen (met kinderen=MK) (cumulatieve effecten ten opzichte van het basispad)

	T	T+1
	%	
Koopkrachteffecten (cumulatief effect t.o.v. basispad) %		
Huishoudens met kinderen (MK) (n=1,8 mln)	0,0	0,0
HH MK, inkomen < 175% WML	1,1	1,1
HH MK, inkomen 175-350% WML	0,5	0,5
HH MK, inkomen 350-500% WML	0,0	0,0
HH MK, inkomen > 500% WML	0,0	0,0

Noot: de cijfers in de tabel geven de mutatie ten opzichte van het basispad weer.

Literatuurlijst

Brakel-Hofmans, M., van den, 2007, Het meten van inkomensongelijkheid. Methoden en definities, inkomen en bestedingen, Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS, 2004, Equivalentiefactoren 1995-2000, Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CPB, 2008, MIMOSI: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht, CPB Document 161.

CPB, 2010, SAFFIER II: 1 model voor de Nederlandse economie, in 2 hoedanigheden, voor 3 toepassingen, CPB document 217.

CPB, 2013a, Inkomenseffecten Wet Uniformering Loonbegrip, CPB notitie 21-06-2013.

CPB, 2013b, Over de top, CPB Policy Brief 2013/04.

CPB, 2014a, *Macro Economische Verkenning 2015*.

CPB, 2014b, Koopkracht. Een kwestie van kwartjes, CPB Policy Brief 2014/11.

CPB, 2014c, *Centraal Economisch plan 2014*.

CPB, 2014d, MICSIM - Een microsimulatiemodel met gedrag voor de analyse van wijzigingen in het belasting- en uitkeringsstelsel in Nederland.

CPB, 2015a, *Macro Economische Verkenning 2016*.

CPB, 2015b, *Kansrijk arbeidsmarktbeleid*, CPB Boek 16.

CPB, 2015c, Structurele effecten 4e nota van wijziging Belastingplan 2016, CPB notitie 18-11-2015.

CPB, 2015d, Doorrekening standaard koopkracht voorbeeldhuishoudens, CPB notitie 23-10-2015.

CPB, 2015e, Marginale druk en participatiebelasting per huishoudtype in 2015, CPB Achtergronddocument 26-04-2015.

CPB, 2015f, De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid, CPB Policy Brief 2015/02.

CPB, 2016, *Centraal Economisch Plan 2016*.

CPB, 2016, *Kansrijk arbeidsmarktbeleid deel II*, (verwacht).

Interdepartementale werkgroep IBO Inkomens- en vermogenspositie en subsidiëring 65+'ers, 2013, Inkomen en vermogen van ouderen: analyse en beleidsopties.

Wergroep presentatie koopkrachteffecten, 2014, Rapportage presentatie koopkracht, 16 september 2014.

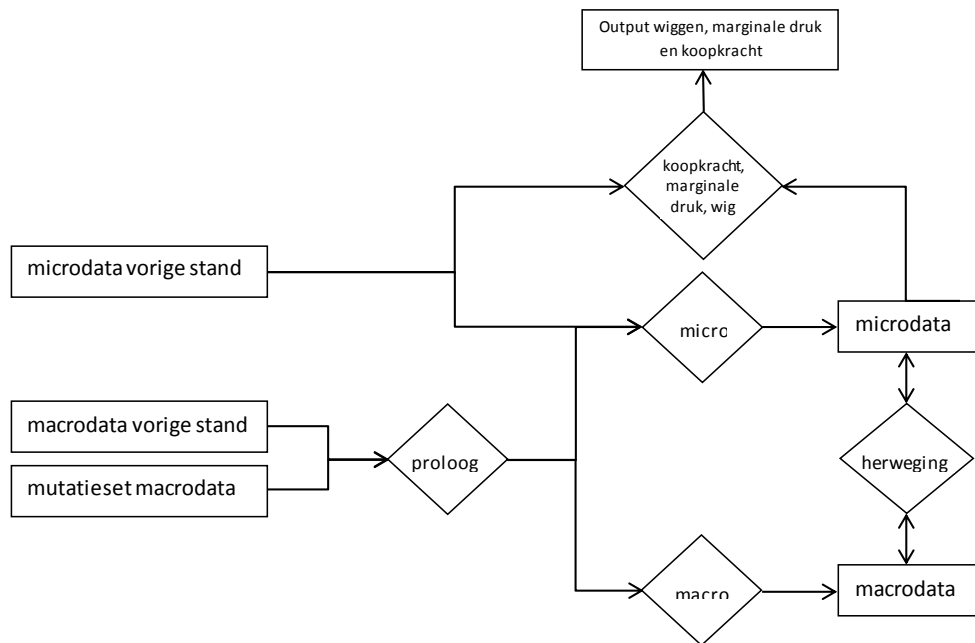
Bijlage A: Lijst met afkortingen

ANW	Algemene Nabestaanden Wet
AOW	Algemene Ouderdomswet
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
Awf	Algemeen Werkloosheids Fonds
CPI	Consumenten Prijs Index (inflatie)
EMU	Economische Monetaire Unie
IB	Inkomstenbelasting
IVA	Regeling inkomensvoorziening volledig arbeidsongeschikten
LH/IH	Loon- en Inkomstenheffing
MLO	Microlastenontwikkeling
MLT	Middellange Termijn raming
Sfn	Sectorfondsen (voorheen: wachtgeldfondsen)
SV	Sociale Verzekeringen
SZA	Sociale Zekerheid en Arbeidsmarkt
Ufo	Uitvoeringsfonds voor de overheid
WAJONG	Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten
WAO	Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering
WBB	Werkloze Beroepsbevolking
WIA	Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen
WKA	Wet Koppeling met Afwijkingsmogelijkheid
WML	Wettelijk minimumloon
WTOS	Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten
WW	Werkloosheidswet
WWB	Wet Werk en Bijstand
ZVW	Zorgverzekeringswet

Bijlage B: Werking van MIMOSI

Figuur B.1 geeft een schematische indruk van de werking van MIMOSI. MIMOSI bestaat uit een aantal modellen. De modellen communiceren met elkaar via gegevensbestanden. Deze vormen tevens de basis voor de output van MIMOSI.

Figuur B.1 Schematische weergave van MIMOSI

Modellen

MIMOSI kent tien modellen die op een bepaald terrein bewerkingen op de gegevensbestanden uitvoeren om tot een aangepaste raming te komen. Van ieder van deze modellen kunnen meerdere versies bestaan, bijvoorbeeld voor verschillende ramingsjaren vanwege een ingrijpende verandering in een regeling. De modellen worden in het onderstaande overzicht kort gekarakteriseerd. Voor een uitgebreidere beschrijving van de verschillende modellen verwijzen we naar CPB (2008).

Tabel B.1 Korte omschrijving MIMOSI-modellen

Model	Omschrijving
Herwegingsmodel	Het Herwegingsmodel herrekent de wegingsfactoren van huishoudens in het microgegevensbestand. Dit is nodig om het microgegevensbestand aan te kunnen passen aan de kenmerken en demografische samenstelling van de Nederlandse bevolking in het ramingsjaar van keuze. Voor het jaar 2010 is eenmalig herwogen op basis van bedragen. De microsommen van een reeks variabelen, zoals de grondslag van de schijven, de loonsommen en de totale AOW-uitgaven, zijn eenmalig herijkt op gegevens van het ministerie van Financiën. Voor jaren na 2010 gebeurt dit enkel op totalen van personen omdat deze randtotalen door het CPB geraamd worden (prognoses) of bij het CBS periodiek beschikbaar zijn (realisaties). Omdat het herwegingsmodel recursief weegt, werkt de herweging op bedragen in 2010 deels door in volgende jaren. Dit betekent dat de microsommen in 2011 en volgende jaren niet drastisch veranderen als gevolg van het niet meer herwegen op bedragen in die jaren.
Proloog	De Proloog is een voorbereiding ten behoeve van de microgegevens. Met name worden in de Proloog alle relevante regelingenparameters (tarieven, schijflengtes, etc.), indexatiepercentages voor inkomensbestanddelen en deelpopulatietotalen voor de herweging berekend.
Specialsmodel	Het Specialsmodel berekent het institutionele inkomensniveau van standaardhuishoudens ('modaal', 'minimumloon', 'bijstand', etc.).
Micromodel	Het Micromodel is een model van het traject tussen loon- of uitkeringskosten en het nominaal beschikbaar inkomen. Het bevat rekenregels voor alle in dit traject bevatte inkomensbestanddelen, heffingen en overdrachten op individueel en huishoudensniveau. De rekenregels sluiten zoveel en zo expliciet mogelijk aan bij de wettelijke regelingen die zij nabootsen.
Macromodel	Het macromodel maakt macro-economische ramingen voor de exploitatierekeningen van de wettelijke sociale verzekering en van de loon- en inkomstenheffing. Dit vereist een raming van de belasting- en premiegrondslagen, aantallen uitkeringsgerechtigden en uitkeringshoogten.
Loonvoetenmodel	Het Loonvoetenmodel maakt een macro-economische raming van de ontwikkeling van de loonkosten van werknemers in de marktsector, de zorgsector en de overheid. Hiertoe modelleert het Loonvoetenmodel het traject tussen het bruto loon en de loonkosten, inclusief de verschillende soorten loondoorbetaling bij ziekte, de verschillende soorten pensioenpremies en de verschillende soorten werkgeverspremies voor werknemers-verzekeringen.
Koopkrachtmodel	In het koopkrachtmodel wordt de statische koopkrachtontwikkeling voor huishoudens in een bepaald jaar (het 'prognosejaar') berekend ten opzichte van het daaraan voorafgaande jaar (het 'basisjaar'). Ook worden hiermee de effecten van beleid op de inkomensongelijkheid berekend, aan de hand van de mutatie van de Gini-coëfficiënt. Hiervoor wordt het microgegevensbestand van de centrale raming (het 'basispad') voor het basisjaar vergeleken met het microgegevensbestand van de standaard gedefinieerde koopkrachtvariant voor het prognosejaar, waarin de inkomensgroei is geschoond voor incidenten en samenstellingseffecten.
Repwigmodel	Het Repwigmodel bepaalt de replacement rate ende gemiddelde wig voor standaardhuishoudens. Door hiervan een gewogen gemiddelde te nemen resulteert een raming van de macro-economische replacement rate en van de gemiddelde wig.
Marwigmodel	Het Marwigmodel bepaalt de marginale wig voor steekproefhuishoudens. Hiertoe wordt een standaard gedefinieerde variant op het basispad gemaakt met een drie % hoger brutoloon (bij tweeverdieners krijgt één van de twee de verhoging). Het Marwigmodel berekent de marginale wig door voor loonkosten en nominaal beschikbaar inkomen het verschil te bepalen tussen wigvariant en het basispad.
Referentiemodel	Het Referentiemodel bepaalt de kabinetsbijdrage voor de overheid en de overheidsbijdrage in de arbeidskostenontwikkeling voor de zorg en bepaalt in belangrijke mate de feitelijke contractloonstijging in de collectieve sector.

Gegevensbestanden

MIMOSI kent twee typen gegevensbestanden, te weten het macrogegevensbestand en de microgegevensbestanden. Deze gegevensbestanden vormen tevens de basis voor de output van het systeem. Deze bestandstypen worden hieronder achtereenvolgens besproken.

Het macrogegevensbestand

Het macrogegevensbestand bevat tijdreeksen vanaf 2001 van enkele duizenden macrovariabelen. Zowel het aantal variabelen als het eindjaar van de tijdreeksen is aanpasbaar.

Macrovariabelen omvatten alle variabelen in het model die voor iedereen hetzelfde zijn en die daarmee betekenis hebben op het niveau van de macro-economie. Dit kunnen zowel exogenen zijn die door MIMOSI als vaststaand gegeven worden beschouwd, alsook door MIMOSI endogeen te ramen variabelen. Het gaat onder andere om macro-economische variabelen als de waarde, volumemutatie en prijsmutatie van het bruto binnenlands product, de consumentenprijsindex, macrobedragen van inkomensbestanddelen zoals de loonsom (naar sector) of inkomen uit eigen onderneming (zelfstandigen), de contractloonstijging en de groeivoet van andere inkomensbestanddelen, de gemiddelde arbeidsduur per week van werknemers, arbeidsvolume en werkgelegenheid naar sector, aantallen uitkeringsgerechtigden naar regelingssoort, aantallen studenten en zelfstandigen, grondslagen en ontvangsten van belastingen en premies, omvang van de bevolking en het aantal personen naar leeftijdsklasse.

Verder bestaat een groot deel van de macrovariabelen uit parameters van regelingen: belasting- en premietarieven, schijflengtes, franchises en premiegrenzen, het wettelijk minimumloon en uitkeringshoogten, bijtel-, opbouw- en afbouwpercentages, en dergelijke.

Ten slotte is er een groot aantal bijsturingsvariabelen. Deze bijsturingsvariabelen zijn nodig om de gebruikers van het systeem in staat te stellen uitkomsten voor met het model geraamde endogene macrovariabelen bij te sturen, bijvoorbeeld vanwege beleidsmatige bijstellingen (bijvoorbeeld schijflengte of premiegrenzen), of omdat er andere informatie beschikbaar is die dat vereist. Zo komt het voor dat de maandelijkse belasting- of premieontvangsten een mee- of tegenvaller laten zien ten opzichte van de raming. Dit kan aanleiding zijn om de modeluitkomsten op dat terrein aan te passen middels een bijsturingsvariabele. Voor alle variabelen die in het model onafhankelijk van elkaar geraamd kunnen worden en waarvoor andere informatiebronnen beschikbaar zijn, zijn dergelijke bijsturingsvariabelen gedefinieerd, soms meerdere voor één variabele (bijsturing vanwege beleid, uitvoering, en/of realisatie).

Het macrogegevensbestand speelt een centrale rol in MIMOSI. Alle modellen van het systeem halen hun input uit het macrogegevensbestand en – met uitzondering van het herwegingsmodel – schrijven hun output hierin weg, waarna het resultaat weer als input dient voor het volgende model dat in een MIMOSI-draai wordt toegepast. Als een draai klaar is, bevat het macrogegevensbestand een nieuwe raming voor alle macrovariabelen.

De microgegevensbestanden

Voor microsimulatie in MIMOSI zijn individuele gegevens nodig over ontvangen loon, uitkeringen en andere inkomensbestanddelen en betaalde belastingen en premies. Daarnaast zijn persoonlijke achtergrondkenmerken van belang, zoals de samenstelling van het huishouden waarvan zij deel uitmaken en hun positie daarin, leeftijd van henzelf en hun huishoudensgenoten, de eigendomsverhouding van de woning, etc. Dergelijke kenmerken zijn nodig omdat allerlei sociale zekerheidsregelingen en fiscale instrumenten op deze kenmerken aangrijpen. Het recht op een AOW-uitkering ontstaat bijvoorbeeld pas vanaf de maand waarin men de pensioengerechtigde leeftijd bereikt, terwijl de hoogte van de uitkering afhangt van leeftijd en inkomen van een eventuele partner.

De microgegevensbestanden van MIMOSI zijn bewerkte versies van het verrijkte IPO 2010. Op basis van het IPO 2010 wordt voor ieder jaar of voor iedere variant een geactualiseerd microbestand gemaakt. Het inkomen van huishoudens wordt hierin aangepast voor loon- en prijsbijstellingen en veranderingen in wet- en regelgeving die het inkomen van een huishouden beïnvloeden. Ook wordt er rekening gehouden met een veranderende samenstelling van de bevolking middels zogenaamde wegingsfactoren. Ieder huishouden in de steekproef krijgt een gewicht toegekend, waardoor alle huishoudens samen een goede representatie geven van de inkomensverdeling in Nederland. Ten slotte merken we op dat individuele huishoudens in de steekproef zelf niet van samenstelling veranderen.

Input en output

Voor het maken van een raming met MIMOSI is nieuwe input nodig. Input voor MIMOSI kan in drie soorten worden ingedeeld, te weten economische vooruitzichten, beleid en realisaties. Nieuwe informatie met betrekking tot de economische vooruitzichten kan betrekking hebben op nieuwe ramingen voor de loonontwikkeling, de inflatie, werkgelegenheid en werkloosheid, demografische ontwikkelingen, pensioenpremies, economische groei, etc. Deze informatie is afkomstig van andere gespecialiseerde modellen of rekensystemen binnen het CPB ramingssysteem.

Nieuwe informatie met betrekking tot beleid betreft meestal aanpassingen van parameters van regelingen. Wel of niet koppelen van uitkeringshoogte aan

inflatie, aanpassen belasting- en premietarieven, uitbreiden of inkrimpen van dekking van sociale verzekeringen, etc. Deze informatie komt beschikbaar via de ministeries.

Ten slotte kan het beschikbaar komen van realisatiecijfers aanleiding zijn om een nieuwe raming met MIMOSI te maken. Hierbij gaat het niet alleen maar om het verschijnen van nieuwe Nationale Rekeningen, maar ook om uitvoeringsinformatie van de sociale zekerheidsfondsen of de belastingdienst waarbij nieuwe informatie over uitgekeerde uitkeringen, aantallen uitkeringen en belasting- en premieontvangsten beschikbaar komt. Ook worden cao's bijgehouden, zodat de meest recente ontwikkelingen op dat vlak in de lonen kunnen worden verwerkt.

De output van MIMOSI bestaat uit tabellen en grafieken. Deze kunnen worden onderverdeeld naar de eerder genoemde thema's (koopkracht, loonkostenontwikkeling, sociale zekerheid, en premies en loon-/inkomstenbelasting) en naar bestemming. Als bestemmingen worden onderscheiden de publicatie, interne gebruikers en externe gebruikers. Interne gebruikers zijn andere specialisten binnen het CPB die de output van MIMOSI nodig hebben als input voor hun eigen modellen of analyses. Het gaat om tabellen voor het macro-economische model (SAFFIER), voor het belastingmodel, voor het collectieve uitgavenmodel, voor het ramingsmodel van de zorg en voor het pensioenpremiemodel. Externe gebruikers zijn vooral ministeries.

Bijlage C: De standaardhuishoudens

Onderstaande tabel bevat een overzicht van alle standaardhuishoudens die in MIMOSI worden gebruikt.

De 40.000-reeks is de basisreeks standaardhuishoudens die met name worden gebruikt voor communicatie met ministeries en bij de controle van de werking van MIMOSI. De 50.000-reeks omvat standaardhuishoudens met wat speciale kenmerken, zoals het hebben van een eigen woning, of andere substantiële vermogensbestanddelen. Deze standaardhuishoudens worden gebruikt als hulpmiddel bij analyses op die bijzondere terreinen. De 50.000-reeks wordt naar behoefte uitgebreid. De 60.000 en 70.000-reeksen worden gebruikt voor de berekening van de replacement rates en microwiggen (laatste wordt vanaf CEP2016 niet meer gepubliceerd).

Tabel C.1 De 40.000-reeks: basisreeks standaardhuishoudens

Nummer	Categorie	Inkomensniveau	Volwassenen	Kinderen
40001	Loon markt	Minimumloon	Alleenstaand	zonder kinderen
40002	Loon markt	minimum plus	Alleenstaand	zonder kinderen
40003	Loon markt	Modaal	Alleenstaand	zonder kinderen
40004	Loon markt	2 × modaal	Alleenstaand	zonder kinderen
40005	Loon overheid	Minimumloon	Alleenstaand	zonder kinderen
40006	Loon overheid	Modaal	Alleenstaand	zonder kinderen
40007	Loon markt	Minimumloon	alleenverdiener	met kinderen
40008	Loon markt	minimum plus	alleenverdiener	met kinderen
40009	Loon markt	minimumloon plus 20%	alleenverdiener	met kinderen
40010	Loon markt	Modaal	alleenverdiener	met kinderen
40011	Loon markt	2 × modaal	alleenverdiener	met kinderen
40012	Loon markt	3 × modaal	alleenverdiener	met kinderen
40013	Loon overheid	Minimumloon	alleenverdiener	met kinderen
40014	Loon overheid	Modaal	alleenverdiener	met kinderen
40015	Loon markt	Modaal	alleenverdiener	zonder kinderen
40016	Loon markt	2 × modaal	alleenverdiener	zonder kinderen
40017	Loon markt	modaal + ½ × modaal	tweeverdiener	zonder kinderen
40018	Loon markt	modaal + modaal	tweeverdiener	zonder kinderen
40019	Loon markt	2 × modaal + modaal	tweeverdiener	zonder kinderen
40020	Loon markt	modaal + ½ × modaal	tweeverdiener	met kinderen
40021	Loon markt	2 × modaal + ½ × modaal	tweeverdiener	met kinderen
40022	Loon overheid	modaal + ½ × modaal	tweeverdiener	met kinderen
40023	Loon markt	Minimumloon	1-ouder	met kinderen
40024	Loon markt	Modaal	1-ouder	met kinderen
40025	Uitkering	Bijstand	1-ouder	met kinderen
40026	Uitkering	Bijstand	alleenstaand	zonder kinderen
40027	Uitkering	Bijstand	paar	met kinderen
40028	Uitkering	Bijstand	paar	zonder kinderen
40029	Uitkering	minimumloon plus 20%	1-ouder	met kinderen
40030	Uitkering	minimumloon plus 20%	alleenstaand	zonder kinderen
40031	Uitkering	minimumloon plus 20%	alleenverdiener	met kinderen
40032	Uitkering	minimumloon plus 20%	alleenverdiener	zonder kinderen
40033	AOW	aanv. pens.: geen	alleenstaand	zonder kinderen
40034	AOW	aanv. pens.: 5000	alleenstaand	zonder kinderen
40035	AOW	aanv. pens.: 15000	alleenstaand	zonder kinderen
40036	AOW	aanv. pens.: geen	tweeverdiener	zonder kinderen
40037	AOW	aanv. pens.: 5000	tweeverdiener	zonder kinderen
40038	AOW	aanv. pens.: 10.000	tweeverdiener	zonder kinderen
40039	AOW	aanv. pens.: 15.000	tweeverdiener	zonder kinderen
40040	Loon markt	Minimumloon	alleenverdiener	zonder kinderen
40041	Loon overheid	Minimumloon	1-ouder	met kinderen
40042	Loon overheid	Modaal	1-ouder	met kinderen
40043	Loon overheid	Minimumloon	alleenverdiener	zonder kinderen
40044	Loon overheid	Modaal	alleenverdiener	zonder kinderen
40045	Loon overheid	modaal + modaal	tweeverdiener	zonder kinderen

Tabel C.2 De 50.000-reeks: standaardhuishoudens met speciale kenmerken

Nummer	Categorie	Inkomensniveau	Volwassenen	Kinderen	Bijzonderheden
50001	Loon markt	minimumloon	alleenverdiener	met kinderen	met huursubsidie
50002	Loon markt	modaal	alleenverdiener	met kinderen	met banktegoeden
50003	Loon markt	modaal	alleenverdiener	met kinderen	met woning

Tabel C.3 De 60.000-reeks: standaardhuishoudens voor replacement rates

Nummer	Categorie	Inkomensniveau	Volwassenen	Kinderen
60001	Loon markt	minimumloon	tweeverdiener	met kinderen
60002	Loon markt	minimumloon plus gem.	tweeverdiener	met kinderen
60003	Loon markt	modaal	tweeverdiener	met kinderen
60004	Loon markt	2 × gemiddeld	tweeverdiener	met kinderen
60005	Loon markt	minimumloon	alleenstaand	zonder kinderen
60006	Loon markt	minimumloon plus gem.	alleenstaand	zonder kinderen
60007	Loon markt	modaal	alleenstaand	zonder kinderen
60008	Loon markt	2 × gemiddeld	alleenstaand	zonder kinderen
60009	Loon markt	minimumloon	alleenverdiener	met kinderen
60010	Loon markt	WML plus gem.	alleenverdiener	met kinderen
60011	Loon markt	modaal	alleenverdiener	met kinderen
60012	Loon markt	2 × gemiddeld	alleenverdiener	met kinderen
60013	Loon markt	minimumloon	alleenverdiener	zonder kinderen
60014	Loon markt	minimumloon plus gem.	alleenverdiener	zonder kinderen
60015	Loon markt	modaal	alleenverdiener	zonder kinderen

Tabel C.4 De 70.000-reeks: standaardhuishoudens voor microwiggen

Nummer	Categorie	Inkomensniveau	Volwassenen	Kinderen
70001	Uitkering	minimumloon	tweeverdiener	met kinderen
70002	Uitkering	minimumloon plus gem.	tweeverdiener	met kinderen
70003	Uitkering	modaal	tweeverdiener	met kinderen
70004	Uitkering	2 × gemiddeld	tweeverdiener	met kinderen
70005	Uitkering	minimumloon	alleenstaand	zonder kinderen
70006	Uitkering	minimumloon plus gem.	alleenstaand	zonder kinderen
70007	Uitkering	modaal	alleenstaand	zonder kinderen
70008	Uitkering	2 × gemiddeld	alleenstaand	zonder kinderen
70009	Uitkering	minimumloon	alleenverdiener	met kinderen
70010	Uitkering	minimumloon plus gem.	alleenverdiener	met kinderen
70011	Uitkering	modaal	alleenverdiener	met kinderen
70012	Uitkering	2 × gemiddeld	alleenverdiener	met kinderen
70013	Uitkering	minimumloon	alleenverdiener	zonder kinderen
70014	Uitkering	minimumloon plus gem.	alleenverdiener	zonder kinderen
70015	Uitkering	modaal	alleenverdiener	zonder kinderen
70016	Uitkering	2 × gemiddeld	alleenverdiener	zonder kinderen

Bijlage D: Toelichting Gini-coëfficiënt

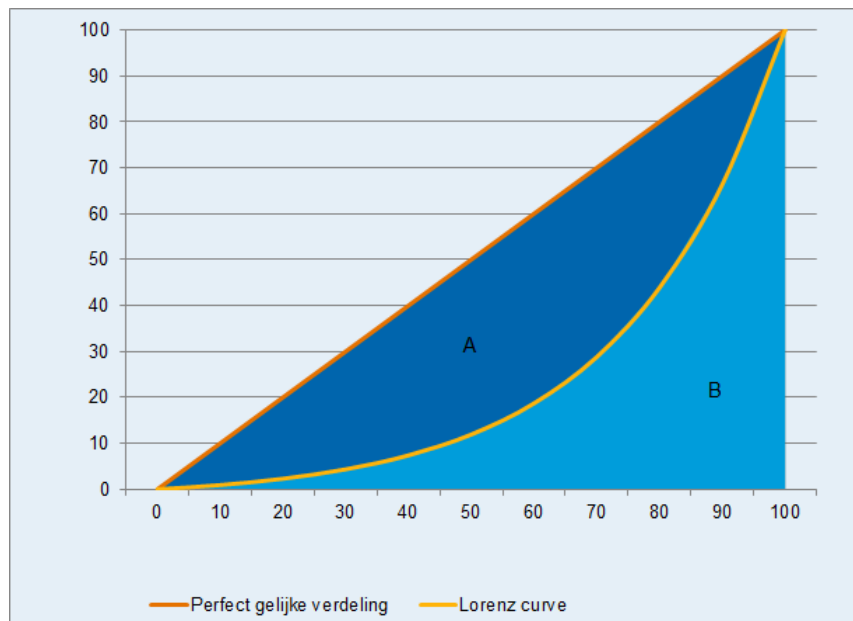
Wat is de Gini-coëfficiënt?

In MIMOSI gebruiken we als maatstaf voor de inkomensongelijkheid de Gini-coëfficiënt. De Gini-coëfficiënt is een indicator waarmee de mate van gelijkheid van een verdeling in kaart kan worden gebracht. De Gini-coëfficiënt van de inkomensverdeling ligt tussen de 0 en 1, waarbij een hogere waarde een grotere mate van inkomensongelijkheid weergeeft. Een waarde van 1 duidt op totale inkomensongelijkheid: één huishouden heeft al het inkomen, en alle andere huishoudens hebben geen inkomen. Een waarde van 0 op totale gelijkheid: alle huishoudens hebben evenveel inkomen. De Gini-coëfficiënt geeft relatief veel gewicht aan het midden van de verdeling in vergelijking tot andere ongelijkheidsmaatstaven. Alle inkomensgroepen in de verdeling worden meegeteld in de maatstaf, waar sommige andere maatstaven zich juist richten op de laagste en de hoogste inkomens van de verdeling.

In de onderstaande figuur wordt de meting van de Gini-coëfficiënt grafisch weergegeven. Op de verticale as staan alle huishoudens weergegeven, gesorteerd op inkomenshoogte (van laag naar hoog). De horizontale as geeft het (cumulatieve) inkomensaandeel weer. De 45-graden lijn in de figuur geeft de situatie weer van een volkomen gelijke inkomensverdeling. Elk huishouden heeft een gelijk aandeel in het totale inkomen. De lijn die eronder (de zogenaamde Lorenz-curve) ligt geeft een willekeurige, niet-gelijke inkomensverdeling weer. De Gini-coëfficiënt in deze situatie is gelijk aan oppervlakte A gedeeld door de oppervlakte van A + B²⁵.

²⁵ Zie van den Brakel-Homans (2007) voor een uitgebreidere toelichting op het meten van inkomensongelijkheid.

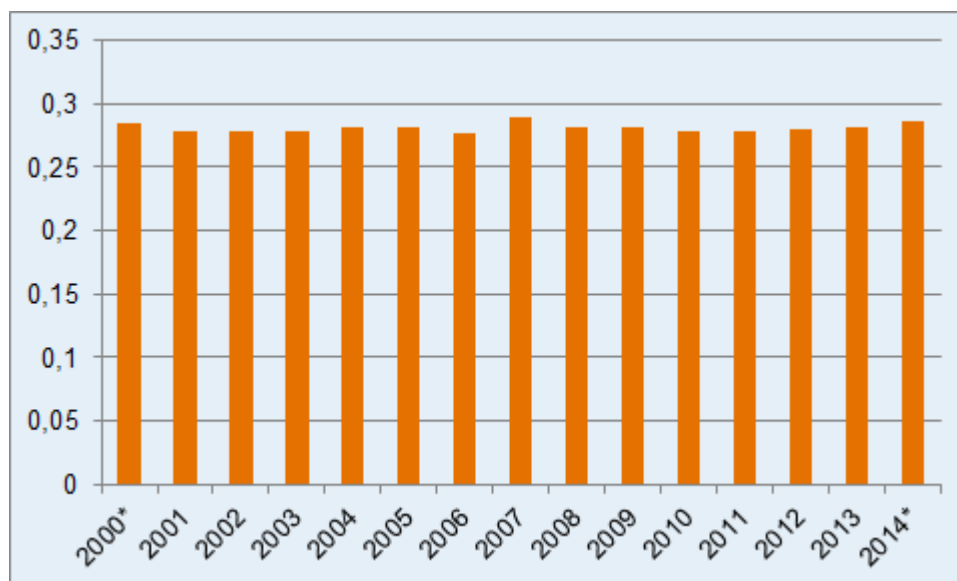
Figuur D.1: Grafische weergave berekening Gini-coëfficiënt

Hoe hoog is de Gini-coëfficiënt van het gestandaardiseerd inkomen in Nederland?

Figuur D.2 laat de Gini-coëfficiënt van het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen zien in Nederland tussen 2000 en 2014. De Gini-coëfficiënt voor Nederland is redelijk stabiel in deze periode, met een waarde tussen de 0,275 en 0,285. De pieken in 2007 en 2014 worden deels veroorzaakt door 'eenmalige' fiscale regelingen voor directeuren-grotaandeelhouders (bron: CBS ([link](#))).

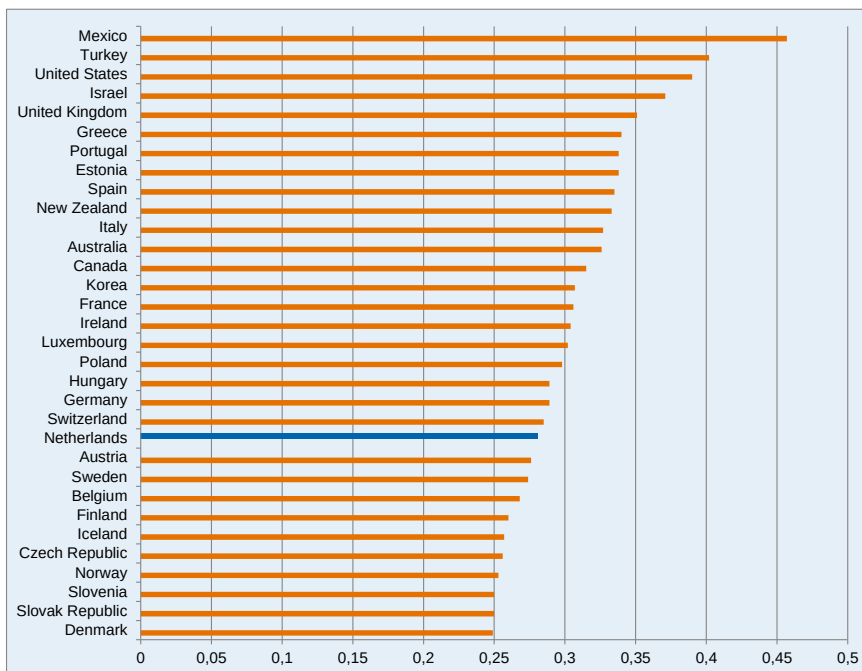
Figuur D.2 Gini-coëfficiënt gestandaardiseerd besteedbaar inkomen, 2001-2014

Bron: CBS, Statline ([link](#)). Figuur: CPB.

In internationaal perspectief geldt dat Nederland tot de lage middenmoters hoort qua hoogte van de Gini-coëfficiënt voor inkomensongelijkheid (figuur D.3). Landen als Denemarken, Noorwegen, Slovenië en Slowakije kennen een lagere inkomensongelijkheid. Landen als Duitsland, Polen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten kennen een hogere inkomensongelijkheid.

Figuur D.3 Gini-coëfficiënt OECD-landen, 2012

Bron: OECD-database ([link](#)). Figuur: CPB.

Meting van inkomensongelijkheid met de Gini-coëfficiënt bij het CPB

Sinds de *Macro Economische Verkenning 2016* kijkt het CPB voor de langere termijn, als complement van de langetermijneffecten op werkgelegenheid, ook naar de effecten van beleid op de inkomensverdeling in Nederland. Hiertoe worden hetzelfde model, dezelfde selectie van huishoudens en dezelfde definities gehanteerd als in de reguliere koopkrachtberekeningen van het CPB (zie hoofdstuk 3).

De Gini-coëfficiënt die door het CPB wordt berekend wijkt af van de Gini-coëfficiënt die het CBS berekent. Dit komt onder andere doordat het CPB een aantal groepen niet meeneemt in de koopkrachtberekeningen. Het gaat onder andere om lage of zelfs negatieve inkomens en intramurale huishoudens (paragraaf 3.4). De Gini-coëfficiënt die met MIMOSI berekend wordt, ligt daardoor lager dan de Gini-coëfficiënt die het CBS berekend voor Nederland.

Bij het CPB wordt de Gini-coëfficiënt gehanteerd als indicator voor de (ex-ante) effecten van beleid op de inkomensverdeling op langere termijn. In de CPB-ramingen rapporteren we de procentuele mutatie van de Gini-coëfficiënt. Dat is

de Gini-coëfficiënt van een beleidsvariant ten opzichte van de Gini-coëfficiënt in de basissituatie. In formulevorm:

Procentuele mutatie inkomensongelijkheid

$$= (\text{Gini variant} - \text{Gini basis}) / (\text{Gini basis})$$

Effect van beleidsvarianten op de Gini-coëfficiënt

De onderstaande tabel illustreert de effecten van beleid op de inkomensongelijkheid aan de hand van de macro-economische en de beleidsvarianten in hoofdstuk 4.

Tabel D.1 Effecten van economische en beleidsvarianten op de Gini-coëfficiënt

Doorgerekende variant (jaar t)	Mutatie van de Gini-coëfficiënt (effect in jaar t +1, t.o.v. basispad)
Hoger contractloon (+5%)	+0,1%
Hogere CPI (+5%)	-0,4%
Lager minimumloon (-5%-punt)	+1,2%
Tarief eerste schijf (-3%-punt)	-1,1%
Tarief tweede schijf (-3%-punt)	+0,4%
Tarief derde schijf (-3%-punt)	+0,9%
Tarief vierde schijf (-3%-punt)	+0,5%
Verhoging algemene heffingskorting (verhoging met 150 euro)	-0,6%
Verhoging ouderenkorting onder de inkomensgrens (met 100 euro)	-0,1%
Intensivering arbeidskorting lage inkomens (verhoging opbouwpercentage met 2,5%-punt, verlaging afbouwpunt, maximum komt circa 260 euro hoger te liggen)	-0,1%
Intensivering arbeidskorting generiek (verhoging opbouwpercentage met 1,1%-punt, zonder aanpassing afbouwpunt, maximum komt circa 110 euro hoger te liggen)	+0,1%
Intensivering IACK via inkomensafhankelijk deel (verhoging opbouwpercentage met 2,0%-punt en maximum met 560 euro)	0,0%
Intensivering kinderopvangtoeslag (verlaging eigen bijdrage kinderopvang met 20%)	0,0%
Verhoging van het kindgebonden budget (verhoging van alle kindbedragen met 20%)	-0,2%

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Van Stolkweg 14
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (070) 3383 380

info@cpb.nl | www.cpb.nl

Maart 2016